

Nº

SZENT BIBLIA
Magyar Nyelvre fordította
KÁROLI GÁSPÁR
1590

Igazgatta és Megjobbította
SZENCI MOLNÁR ALBERT
1608

Hasonmás formában megjelent
Ötvös László
gondozásában
1998

SZENT BIBLIA. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár 1590-ben,
igazgatta és megjobbította Szenci Molnár Albert 1608-ban.
Hasonmás formában Ötvös László gondozásában 1998-ban
megjelenik, mint a
Nemzetközi Theologiai Könyv
sorozatának a 35. kötete

A sorozat szerkesztője :
Dr. Szathmáry Sándor

ISBN 963 8360 26 7
ISSN 0866-1030

Ezen a néven a GLAUBE IN DER 2. WELT Intézete támogat egy többnyelvű könyvsorozatot. E könyvsorozat elősegíteni igyekszik a Biztonság és Együttműködés Európai Konferenciájának államain belül, elsősorban Kelet és Nyugat között, minden keresztyén felekezet különböző nyelvterületei számára a theologiai gondolkodás és alkotó munka kölcsönös kicsérélését. Ez különösen jelentős és reprezentatív művek fordításának publikálása révén történik, valamint önálló művek kidolgozása által. Az intézet neve és címe : GLAUBE DER 2. WELT Berg str. 6., CH 8703 Zollikon

SZENT BIBLIA

azaz

ISTENNEC O ÉS UY Testamentomanac
prophetac és apostoloc által megíratott
szent könyvei.

Magyar nyelvre fordította és előljáróbeszéddel ellátta:
Károli Gáspár 1590-ben.

Igazgatta, megjobbította és dedikációval kiadta:
Szenci Molnár Albert 1608-ban.

Hasonmás formában megjelent
Ötvös László gondozásában 1998-ban

Dr. Bölcsei Gusztáv püspök,
a Magyarországi Református Egyház Zsinata lelkészelnökének
ajánlásával.

Debrecen
1998

AJÁNLÁS

Adósságot törleszt és egyben magát ajándékozza meg a mai magyar reformátusság a Hanaui Biblia fakszimile kiadásával. Egy részét törleszti annak a teljesen soha ki nem egyenlíthető tartozásnak, amely minden magyar református embertől jár Szenci Molnár Albertnak. Hiszen ő volt az a leghosszabb ideig különföldön élő peregrinus, aki a szellem és lélek fegyvereit készítette őseink számára, hogy bibliás, református hitüket tudatosan védelmezzék és élhessék abban a korszakban, amikor a magyar reformátusságot a Habsburg hatalom által támadatott ellenreformáció szétzúzással fenyegette. A magyar nyelvű Biblia javított kiadása, az Institutio, Heidelbergi Káté, a 150 zsoltár magyar fordítása mindenki köszönhető.

A Hanaui Biblia Károli Gáspár Vizsolyi Bibliájának javított és praktikusabb kiadása. Nyilván életre szóló nyomot hagyott Szenciben a Vizsolyi Biblia munkálataiban való szerény részvétel. „Lábánál forganék az böcsületes embernek, Károli Gáspárnak, az gönci prédikátorának, az ki fő igazgatója volt az kinyomtatásnak, és engem gyakorta az Visoli nyomtató helyben kiküldött az ő tőle írott levelecskékkel” – írja erről Szenci Molnár Albert.

Munkájában stiláris és nyomdatechnikai változásokra törekedett Szenci, Károli fordítását egybevetette más fordításokkal és az eredeti szöveggel. Munkája céljáról így vall: „Mivelhogy az ő nagy öreg volta miatt forgatásra nehéz volt (ti. a Vizsolyi Biblia), és az szűk költségűeknek megvétele sem volt könnyű, tesszett nekem és fő barátimnak, hogy ily középformán bocsátassék ki. Hogy az prédkáló székben felvihesse vélek az Magyarországi Szent Egyházaknak prédkátori, kiknek egyedül ez ideig egyéb keresztyéni nemzetek között az deák könyvekből kellett az Szentírást az nép előtt magyarázniok.”

Szenci Molnár Albert a Hanaui Bibliával döntő módon járult hozzá ahhoz, hogy a Biblia-óceán első átrepülőjének - ahogyan Németh László nevezi Károlit - a műve nem maradt egyszeri, páratlan alkotás, hanem kezdete annak a folyamatnak, amely által az élő Isten magyarul beszélhet ma is hozzáink.

Illesse köszönet mindenkit, akik most e kiadás megjelentetésén fáradoztak, hogy Szenci Molnár Albert egykorai ajándéka most újra ajándékává, kincsévé lehessen minden mai és későbbi olvasó számára.

Debrecen, 1998. április 24.

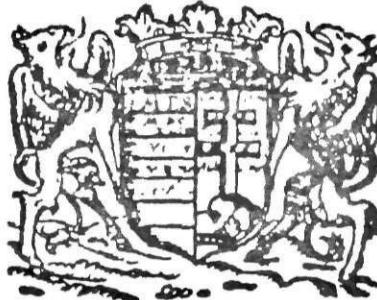
Bölcskei Gusztáv
püspök

SZENT
BIBLIA
AZ AZ:
ISTENNEC ÖES
UY TESTAMENTOMA-
NAC PROPHETAC ES APASTA-
loc által megíratott szent könyvei.

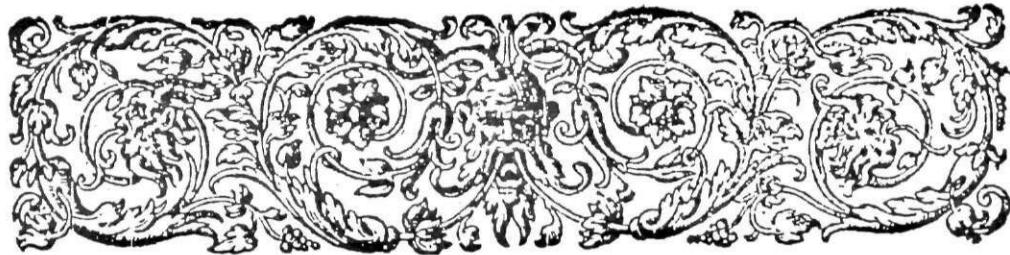
MAGYAR NYELVRE FORDITATOTT
egyikszén, az Istennec Magyarországban való anyaszent
Egyházanak épületére.

Caroli Caspar Elöljáróbelzédével.

EZ MASODIC KINYOMTATAST IGAZGATTA
úchol megis jobbitotta Szenti MOLNÁR ALBERT.

HANOVIA BAN
Nyomtattatott Halbejus Janosáltal, Levinus
Hollius örökösnéck költségével.
M D C V I I I. esztendőben.

SERENISSIMO PRINCIPI ET POTENTISSIMO DOMINO. DOMINO

MAURITIO LANDGRAVIO HASSIAE, COMITI CATTIMELI-
bocorum, Deciorum, Zigenhani & Niddæ, &c. Domino suo
Clementissimo.

Gratiam & pacem à Deo Patre & Domino Iesu Christo.

Kegyzelmé és békéséges az Atya Istentől és az Ur Jésus Christustól.

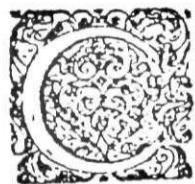
MIRANDA est eternumque
laudanda haec benignitas
Dei nostri, Princeps Serenissime, quod que luis pre-
cepit ipse gratia tuā in iis
perficiat.

Unde divus Augustinus sic est precati
solitus: Domine jube que vis, da que jubes, & non
frustra jubebis.

Præceperat Deus Iosue Duci, Non re-
cedat, inquiens, liber iste legis & ore tuo, sed me-
ditaberis de eo interdum ac noctu, ut cum obser-
vans facias omnino prout scriptum est in eo:
tunc enim prosperaberis in viis tuis & tunc se-
cundaberis.

Auribus percipe, inquit idem alibi, popu-
lemi, doctrinam meam, &c.

Pii quidem mandatis obtemperare gau-
dent, sed non sine virtute illius Spiritus, de
quo sic ait Deus apud Prophetam: Spiritum
meum ponam in medio vestri, quo faciam ut in
statutis meis ambuletis, & jura mea observetis
facientes ea.

ZV DALATOS és örökké dicce-
rendő kezessége ez az mi Istenünk-
nec, Fejéges Fejedelem, hogy az miket
ö az óvásna eç paranczolt, kegyelmessen
azokban megczelekezzi.

Hannét szent Augústoni gyfzo-
kot könyörzeni: Uram paranczold meg az miket
akarsz, add meg az miket paranczolsz, s nem
nem lészen hijában paranczolasod.

Paranczolt vóls az Isten József Hadnagynak, mond-
van; Elne tavozzék ez törvényec kónyvezte
szádtol, hanem gondolkodgyál arról éjjel és
nappal hogy megörizzed: es czelekedgyél
mind az szerint, àmint meg vagyon irván abbán;
mert akor leszneç szerenezésé az te utaid, és
akkor leszefz bodog.

Misutt pedig, Halgassad, ugymond, én népen
az én törvényemet, &c.

Az hívek bizonyára az paranczolatoknak engedni
örvendnec, de nem amaz Leleknek erejénélkülv, királyig
szol Isten az Prophétanál: Az én lelkemet adom új
belétek, es czelekeszem hogy az én paranczola-
timban járjatoc, es az én iteletimet megörizzé-
tek es megczelekedgyétek azokat.

D E D I C A T I O .

Et hic Spiritus Jehovæ excitavit omni tempore summos quosque viros, quibus liber divinatum legū curæ cordique esset. Hinc illæ Regis Davidis voces : *Lecitus vir cuius voluntas in lege Domini.* Item Doce me Jehovári vizi m̄statorum tuorum. Fac ut intelligam & custodiām legem tuam, obseruemque eam ex toto animo. *Quam cíligo legem tuam!* toto die est meditatio mea.

Inimicis meis sapientiorem me reddis praeceptis tuis. Omnibus doctribus meis intelligentior sis, quia testimoniata tua meditatio mea sunt. Se iveris prudendorum sum, quia mandata tua cu studio.

Similiter etiam Rex Josias stans in statio nes sua p̄cepit fedis coram Jehova, sequeunturum Jehovam & observaturum precepta eius testimoniis, ejus & statutis ejus ex toto corde suo & ex toto animo suo, prestanto verbis federis illius, que scripta sunt in libro illo.

Sed & subsequentibus deinde temporib. fuerū Reges & Principes magni, qui Biblia sacra reverenter habuerūt, & late propagarēt.

Ptolemaeus Philadelphus Rex Egypti ab Eleazaro summo Judæorum Pontifice codicem sacrum impetravit, & per idoneos interpretes in Graecum sermonem cum transferri curavit. Alphonsum Hispaniarū Regem ferunt Biblia sacra quater dices cū glossis & commentariis perlegisse.

Ferdinandus Imperator laudatissimæ memorie, Anno M.D.LV. Novum Testamen tū Syriacū elegantissimis typis Viennę Austrię edi curavit per Albertum Widmannstadium, crudelissimum Cancellerium suum, & magnâ copiâ donavit Syriscis, vt labalcentem apud eos religionem Christianam instauraret.

Et ante annos ferme triginta sex Sere nissimus Princeps Elector Palatinus Fridericus III. s. m. autor exiit duabus clarissimis suis Theologis, Immanueli Tremellio & Francisco Junio, ut Biblia sacra ex rotundissimis Bibliothecæ Palatinæ libris manuscriptis ad Hebraicam & Graecam veritatem Latinè verterent.

D E D I C A L A S .

Esez az Jehova telke, tamászt minden időben föl emberek, kiknek az Isteni törvenyeknek könyveré gondgyoc lenne, es azt kedvellenék. Innét vadnac David királynak imez mondási : Bodogember ki nek gyönyörűsége az UR törvenyében. Ifmet, Tanits meg Uram, engemet az te paranczolatidnak utára. Adgy énneké ertelmez, hogy megörizzé az te törvenyedet es megtartsam azt teljes szívemből. Melly igen szereté az te törvenyedet! Egész nap estig csak attól gondolkodó.

Az en ellenlegimnél bőlczebbé tötelengemet az te paranczolatiddal : minden én tanitoimnál engemet bőlczebbé tötel, mert az te bizonylagdáz én gondolatim. Az vén emberek nél bőlczeb vagyoc, mert az te paranczolatidat megörizem.

Hasonlóságképpen Jesus Király felálvan az óhe lyében, fogadást tón az UR előtt, hogy az URat követné, es hogy paranczolatites bizonyágtelenít, es minden tizerzésit teljes szívéből, teljes lelkéből megörizné, es tartaná magát az Isteniől megitatott kónyvhöz.

De az ezekután követközendő időkben voltanak királyoc es nagy Fejedelmec, kic az szent Bibliát bőczületben tartották, es egyebekkel is közölték.

Az Ptolemaeus I. philadelphus Egyptomnak királyja: az Eleazarolaz Sidoc fő Papjatol, es szent könyvet elkerette es illédő tolmaczok altal Görög nyelvre fordítatta.

Alfonsus felol az Hispaniæ király felol az mon gyic, hogy az szent Bibliát Commentarii s ockales magyarázatokat legybetízen negyzer olv. ifj. tel.

Es diczéretes emlékezető Ferdinandus Czászár, 1555. esztendőben, az Syriai nyelven való Uy Testamento mst, Bécsben ekes bőtükkel kibocsaltatta, Widmannstadius Albert altal az ö fő cancellariisfa altal, es nagybővseggel küldte ajandékön az Syriajaknac, hogy az önalocszak. időben való Kereszten hi tet feleppitené.

Es ez előt ugymint harmintzból esztendővel az Palatinatusbeli Felséges Fejedelem az III. Fridericus Elector, indította arra szent Iras Tanito ket Doctorit, Emanuel Tremellius és Franciscus Juniuszt hogy az szent Bibliát az Palatinatus Kónyvtarto palatijában való kezzelrott regisztrációval körülbelül 1555. Szidoc Görög nyelv s írás szemént Deakalfordtanuc.

Melly

D E D I C A T I O .

Quod opus bono admodum successu
fuit Francofurti editum, & paulo poster-
iam in Anglia recusum forma elegantissi-
ma; & adhuc in Germania recuditur fre-
quentissimè cum magno ecclesiæ Dei e-
molumento.

Cum hoc enim exemplari exteræ quo-
quenationes conferendo suas versiones
efficiunt meliores.

Hinc fæstum, ut ante annos prope vi-
ginti, Ungaricarum Ecclesiarum Antistiti-
tes in vertendis Ungaricè Bibliis sacris i-
sto præcipue Tremellii & Junii uterentur
exemplari; Bibliaq; ederent Visolini au-
xiliis Illustris Comitis Sigismundi Rakoci
& aliorum Ungarie procerum.

Cuius primæ editionis, me quoque et-
iamnùm puerum partem aliquam esse vo-
luit divina providentia: cum circa illud
tempus verferet ad pedes Reverendi viri
Caspari Corolini Ecclesiastæ Góncinen-
sis; qui editionem mederabatur: Et me
frequenter, in Typographiam Visolinam
cum scriptis schedulis imittere solebat.

Quod vero hanc editionem alteram,
solus ego adornare & provchere potue-
rim, raaest (secundum Deum) gratia,
Princeps Serenissime, qui mihi in illu-
striss. tua Academia, hæc otia literaria fe-
cisti; adque incumbendum eiusmodi stu-
dii liberaliter me aluisti, remque tam ar-
duam suscipiendo clementer mihi ani-
num addidisti.

Meatum itaq; est partium Tuæ in pri-
mis Serenissimæ Cellitudini, huic reim-
pensi laboris mei rationem reddere: Sacri-
que operis huius dedicatione animū gra-
tum Ser. Vestræ Cell. testari.

Ac initio quidem recte meinini, qua-
pietate & reverentia primam editionem
exorsus sit Reverendus vir Caspar Caro-
linus; (cuius me familiarem fuille modo
dicebam.)

A disbut enim ipsi aliquando consultanti
cum

D E D I K A L A S .

Melly fordított könyvigenjo veggel boczattatot
ki Francofurtumban, es ottan hamar Anglia országbe-
nis kinyomtatatos szépkes forman, és megmostis gyak-
kora Nemes országba kinyomtatit az anyaszét Egy-
bazzac nagy háznavával.

Mert ez fordításnak példájával egyéb idégen nem-
zetek is egybevetve az ö nyelvre való fordítást,
megjobbítják.

Innen vagyon hogyez előtt mayd hñsz eszécdövel, à
Magyarországi Anyaszét Egybazzac Elöljáro Tenitoi
az Bibliaanc Magyarulfordításában, kivaltsképpen ez
Tremellius és Junius exemplárával életem, és az Bi-
bliat kiboczárta Visolban, az Nagyságos Rakoçi Sig-
mondnacs töb Tckintetes Uraknackegyes fügedelmec-
kel.

Melly első kiboczárásnak szolgáltatycabin, ackori
gyermekszembén, részesítött engemet az Istenne
gondoviselese. Holott az időben labinál forganék az
Böczületes emberneç Caroli Casparynac az Gönci Pre-
dikatornac; Az ki fo igazsatoja volt az kinyomta-
tasnak; Esengem gyakorta az Visolini nyomata helyben
kikuldott az ö töleirott levelezésekkel.

Hogy pedig ez második kinyomtatást én ezeutöl el-
kezthettem és elővihettem, (Isten utan) Te Felséged
kegyelméból vagyon Felséges Fejedelmen, ki ennek
ez T. Felség. Hires neves Academiájában illyczén-
des allipator engedte, és hogy effele tanusagi dologban
foglalatos lenne, börzségesen ráakozozt taplásával, és
hogy illy nagy munkához kezdenék kegyelmesen fedi-
ditottal.

En tisztem annakokáért, hogy mindenek előtt Te
Felségednec ez én munkánnac mivoltárul számot ad-
gyac; Ez szent könyvnek dedicálásával hálá adó vol-
tonat Felségednec megmutassam.

Eselőször pedig jol emlekezem rea, melly nagy Iste-
ni felelemmel és boczületeggel kezdett az első kibo-
czítashoz à Böczületes Caroli Caspary, (kine hogy va-
laha czeledi között forgottam legyen megmondam ez
előtt.)

Mert előtte allottam egykor, midön tanáczkozott

DEDICATI.

rum Dn. Joanne Peleino, Ludi Rectore,
de convocandis sue diœcœsos ministris,
ad concipiendum preces solennes profe-
lici operis suscepienti eventu.

Et currente etiam in prelo typogra-
phico, eum non semel audivi dicen-
tem hisce verbis: *Modo Deus superstitem
me servet, donec Biblis hac in Lucem emisse-
re queam, paratus sum mori & ad Christum mi-
grare.*

Atque voti compos factus pius senex,
biennio post migravit ad pastorem & Epi-
scopum animarum sanctorum, cuius glo-
riam promovere etiam libri editione cu-
piverat.

Quocirca & ego alteram hanc editio-
nem, piorum votis diu multumque desi-
deratam, & amicorum precibus & literis
a me petitam, non equidem sum illotis
manibus aggressus: verum quibus auxi-
liis potissimum fretus, opus suscepitem,
quaq; fide in eo versatus sim, & quantâ ad-
hibuerim diligentiam, novit Deus & te-
stis est mea conscientia.

Primùm itaque libros Canonicos antea
rectè dispositos, locis suis reliqui: Apocry-
phos verò à Canone segregatos, in cum or-
dinem redigi, quē servavit D. Franciscus
Junius & hunc sequutus D. Joan. Piscator,
Præceptor meus observandus.

Verlionem primam studiosè retinui;
solemnos tantum per correctorem alic-
tigenam illapsos emaculavi.

Orthographiam antea neglectam &
confusam in libris Canonicis emendavi &
complanavi: qua in re, quod supra vul-
gum aliquid possim, Tu x Celsitud. fero
acceptum, cuius mandatu Ungaricæ
Grammaticæ meditationi fere per annum
incubui.

Sphalmatatypographica innumera su-

DEDIKALAS.

Pelei Janossal, az ö Schola mestérével, az ö Senior saga-
hoz tartoztanito atyafásnakac ezybe gyűjtésé felöl, kö-
zönséges könyörgeſre, ez elkezdet dolognac ja elome-
netiert.

Es mikor már az könyv nyomtatátkis egy né-
hányszor híllottam hogy jóhazkodvan igyenszallott:
Czaacz Isten addig élettesen, mig ez Bibliát ki-
boczathassam, kész leszec megthalni, és az Chri-
stushoz költözni.

Es kéránságat megnyerven az Istenes vén ember
két esztendővel az után, elkötözött az Szerekkel
kinec fő pajztorához, és Piskethöz, kinec dicsősgés
öregbítini ez könyvnek kiboczaſavalis kiránya:

Annakokáért énis ez második kibocsításhoz,
(mellyet söt Istenes hivve regstü fogva kivantac, és
en tölem jo baratim mind beszedet s mind levelekben
kertec,) nem kezdettem bizonyara mosdatlan kéz-
zel: hanem kifegedéknében kivaliképpen bizvan fog-
tam ez dologhoz, és melly hivseggel és szorgalmatossag-
gal forgottan abban, tudja az Isten, es az én lelkem
ésmereci.

Elsőben, azert az Canonicus könyveket, mellyet
az előtt jól voltac rendelve helyén hastam: Az Apo-
cryphosokat az Canonitul elvalasztván, az rendre
helyhezettettem, mellyre öket rendítte Franciscus Junius,
és ezt követ vén Piscator Janos, nékem tiszteletödö Pra-
ceptorom.

Az előbbi fordítást nagy igyekezettel megtar-
tottam: hanem czac az szolásnak diszelen modgyist,
mellyet az idegen nenziból való corrector miatt este-
necc volt, azokas kitisztítottam.

Az igazan való irast mellyet elhattac és mege-
gyelítettec söt helyeken, az Canonicus könyvekben
megemendaltam, és egyengettem. Melly dolog-
hoz hogy az köz népnél inkab értee, Te Felszegednec
köszönöm, kinec hazásábol, Magyar Grammati-
canac szerzében, mayd eszendeig voltam fogla-
latos.

Nyomtatási fogyatkozisokat, szántalanokat purgal-
tam ki.

DEDICATIO

stuli. Versus quandoque integras scribaru aut Typothetarum negligentia omisso, converti & restitui. Argumenta prophetis, quibus decurrant, & omnibus Nov. Test. libris præmis. Singulis capitibus summaria, que in Nov. Testamento, excepta Epistola ad Ro. ubique desiderabantur brevissima conformavi & adscripsi.

Partes capitum principales majuscula litera, in Psalmis vero hoc paragraphi ¶ signo notavi. Concordantias locorum margini adscripsi & ad quam vocem præcipue referri debeant, asteriscis, cruce & aliis notis signavi.

Et quæ præterea præstiterim patebit lūculenter, cuilibet conferenti hanc nostram cum prima editione: quæ cum ob grandem molem parum tractabilis, emptuq; tenuioribus esset difficilis, placuit & mihi & amicis magnis in hac mediocri forma nunc edere: ut etiam in suggestum secum sumere possint Ungaricarum Ecclesiarum ministri; qui soli haec tenus inter Christianos, scripturam sacram ex libris Latinis coacti sunt ad populum interpretari.

In hac autem mea editionis hujus adnotatione, (Laus vivendi Deo) nullis fui destitutus adminiculis. Clarissimos Dominos Theologię Professores, quos in dubius consularem, habebam promissimos. Inque Bibliothecam Academiz semper patebat mihi aditus, per Clariss. Doct. Johannem Hartmannum, Medicum & Mathematicum Professorem, fautorem meum in primis colendum:

Insuper plurimum me juvit pia opera Domini Isaaci Genii, Theologi eruditissimi, & multarum lingvarum periti, fautoris mei, & amici magni, qui varia mihi suppeditavit exemplaria biblica, à diversis nationibus cū ornamentiis utilibus edita. E quibus desumptas tabulas Chronologicas, præfixilibus Historicis bibliorum nostrorum, & notas marginales, ipsius admonitu, disponui elegantius.

De

tamki. Egytőknyi helyen egejz verjék, melyek az ifrokna utaz betűszöveknek gondviselétszövegekből elhagyattastak, masunnat megfordítván helyére hoztam. Argumentomi vagy rövid sommai az mely Prophetaknac nem voltak, és az ny Testamento környezinec min ténik nec eleibet irtam: Minden caputoknak sommáczkais, melyek az ny Testamentumban az Romában irt levelkívöl sohol nem voltak, revideden kiformaltam, es fölbe irtam.

Az caputoknak kiválképpen való részeit öreg bőrrel, az Soltarokban illjen jellet ¶ jegyzetem mez. Az egejz helyeket az levelek szélere felírtam, és melly igére nézzeneck föléppen, csillagocskával, kereszettel, vagy egyéb jellegzetesekkel.

Es az miket ezek felössz czelekettem, mindenre nyilvánlászen, valaki ez mindenket az előbbi kinyomtatásalegylevets: mely mivelhogy az o nagy öreg volta miatt forgatásra nehéz volt, és az szükköltsejteknece megvételre sem volt könnyű; tettetnékem, és föobarátimac, hogy illy közép formán botráttassék ki. Hogy az prédikáló székben felvihessék végletaz Magyarországi anyiszent Egyházaknak préækatori, kiknek egedűlez ideig egyeb Kereszten nemzetecközöt, az Deac könyvből kellett az szent írást az nép előtt magyaráznioc.

Ebben pedig ez kibocsátásnak elkezdésében (halaztól Istennecc) semmiségélegeül nem volt fogyskozásom, Az szent Iras tiszteletes Professorit estaniitot, kiket az késéges helyec felölmegkerdenec, mindenkor készen találtam. Az Academia könyves házába mindenkor szabad bemenetelem volt, az enjek karao Uram által az Hartman Janos Orvos Doctor és Mathematicus Professor által.

Annakfelölte sokat használt nékem az tiszteletes estudioserfinac Isaacus Geninianus, az en birkodalmas baratomnak jo segedelme: kisföc kölümbekülbönbjelveken való bibliakat, kiket ömind megért, adott kezembet, kik hajzros ekeszegékkel vadnac kinyomtatvan: melyekből az mi Biblianc historias könyvezinec eleibet irtam az időrendiről való táblákat, eset baratozásnak inteseből, az margin valo magyarázatosok ikissibben rendeltem.

DEDICATIO.

Idem pro sua pietate eximia autor fuit
l. onorabili Viduæ Levini Hulsi P.M. Cos-
mographi & Bibliopolæ, de rep: literaria
quondam bene meriti, vt hanc renova-
tam editionem suuntu suo procurandam
fusci peret & c. Bibliopolio suo promulgaret.
Id quod illa etiam pié in se recepit.

Quare cum mihi non sit animus pecu-
liarem præfationem ad lectorem instituere
hic obiter moneo, & nomine viduæ hono-
randæ rogo librarios industrios, ne librum
hunc, nostro labore sic ad ornatum citra e-
jus voluntatem alicubi recudant; vel quo-
quo modo fructus, quos eam cum pupillis
hinc percipere æquum est, ci intervertant.

Ipsi enim parati sumus, ubi hanc editio-
nem piis gratiam cognoverimus, denuo cā
recognoscere, & quæ forte hac vice, ani-
madversionē nostram fugerint, admoniti
emendare: & pro voto Christi fidelium in
minori vel majori formæ edere.

Exposui haec tenus editionis rationes, &
adminicula indicavi, in illustri hac Academ-
ia Mauritiana, optato studiorum portu
mihi divinitus oblata; Jam vero ad Tuam
Celsitudinem mentis oculos convertam,
Princeps serenissime, & ad pedestros rever-
enter acedens summa cum animi sum-
missione & observâria, has qualesquales la-
borum meorū, circa sacra Biblia, primitias
T. Celsid. affero dedicoque: & inscriptio-
ne gloriose nominis tui, in lucem emitto.

Quod ut faciem ipsa jubet pietas, & co-
git animus se T. Cels. gratum declarandi
cupidus.

Tua enim Serenitas è sublimi hac Celsi-
tudine, quo Deus majorum & Tu à Te Vir-
tus evexit, me, (quantulum homuncionē!)
clementer respexit: hæcque studiis meis
Halcedonia Athenis Hassiacis cōcessit. Ubi
luculentius mihi deprehendere licuit ve-
ritatem effati illius propheticī: *Reges erunt
nutriti tui & reginae eorum nutrices tue.* Er. 49.

Ac proinde cū dedicantis munere fungi
fida mēte labore; en offundor & adobruor
virtutum laudumque tuarum magnitudi-
ne ac splendoribus.

DEDIC ALAS.

Ugyan ezén istenes ember volt indíaja, az néhai
Cosmographus es könyvaros Levinus Hulsius tulmaras
özvegy aszszonnac, hogy az, ez mi meggyisztott könyvün-
ket költségével kinyomtattná, es az ö könyves bőrtyé-
bolkjadna, melyet megis czelekedett az Istenes asz-
szony.

Mivel hogyan azere nincs szándékom, hogy az olva-
sóhoz külön elöljarobeszedet szerezze, intec ite, es kék-
rec minden sérény könyvárosokat, hogy ennek akaratya
ellenez mi munkankaligyekestetet könyvet, miszer
kinen yomta piaç, es az hajzános, à melljet innét az öar-
vai valvár, àz igasság szerint, töle el ne forditsák.

Mert min a junc kíjszec léfszinc hogy haez kinyom-
tatásnak az hivéknél kedves voltát értengjü, es ha va-
lamis fogya cskozás felöl, melyet eszünkbenem vőtűnc
sietsegünkbe megintetűnc, megjobbitani, es az hivéki
vánsága szerint usg' oregébb vagy kisseb formában
ismet kiboczástan.

Szoltam ez ideig ez kinyomtatásnak okai roles mod-
gyarol, megbeszeltem segélyi eszközömes, melyeket erre
Isten engedett ez dicceretes Marpurgumi Academ-
iaba, tanuságomnak lèvanatos helyében; Imma-
pedig Te Felségedre Fordítom szemeimet, Hatalmas
Fejedelem, es Te Foliszabat előt minden bozületefseg-
gel megalván, az Sz. Bibliz körül valomunkámnak
első fengerit, Te Felségedrecc offeráló és de décalom, es a Te
Felséged diczögesz neve alatt az kößeg közé kiboczá-
tom.

Melljet hogy czelekedegyem àz igassaghadgya, és re-
kéfészérét hsta ado vőtőnse meginutat, isira vagyako-
zozsíven.

Mert te Felséged ez ö diczöséges helyéból à horva Iste,
eleid nec es magadnak joßaga Téged felemt, engem ke-
gyelmeszen tekintven, ez nevezetes Hassiat Academ-
iaban, az ént tanuságomr. illyezendes állapotot engedett.
Holo nyilvan megtapasztaltam igaz voltat imaz Pro-
phétai mondásnak: Az kiraly oclesznece téaplálo-
id, es az kiralyne alsz! zonyo te daykáid.

Annakokaért midón könyv dédicálónac tiszáben
hivé eljarni igyekezem imé elburuloc és elnyomattatom
à Fels. Dicceretes voltusnak senyegevel.

Mert

DEDICATIO

Cum enim originē specto, video Cels.
Tuam genus suum deducere à Carolo
Magno Imperii occidentis instauratore,
quo Christianus orbis non vidit Cæsarem
augustiorem, non admirabiliorem. Qui
inter augustissimas res alias à se gestas, ad
promotionem factorum voluminum cul-
tumque artium liberalium, tot condere
voluit collegia, quot literæ sunt in Alpha-
beto Germanico: primum Aquisgranen-
se, ultimum quod ad literam Zürichense,
quod est Tiguri Helvetiorum; duo verò
pro literis intermediis, F. & H. in Tuæ C.
Hassia sunt, Fuldensc nimirum & Hers-
feldiense: cuius splendidissimæ Abbatizæ
Administratorem nunc agit Illustrissimus
& Reverendissimus Princeps Otto Hassiæ
Landgravius, &c. Tuæ Celli primogenitus
filius. In materno autē tuo genere, emicat
& aternūm splendebit memoria divæ Eli-
zabethæ Reginæ, fortissimi Regis Hun-
gariz Andreæ II. filiæ, Ludovico Hassiæ
& Thuringiæ Landgravio nuptæ: Cujus
sepulcrum regificū, auro puro & pretiosis
gemmis fulgeat: simum nos hīc Marpur-
gi conspicimus & suspicimus, in magnifi-
co templo suburbano ab ipsa condito.

O te felicem tantorum ataverum he-
redem, ô gloriosum avitarum paterna-
rumque virtutum ac laudum conservato-
rem atque propagatorem! Vive vive diu
Princeps maxime, & prosperare in Domi-
no, tuæ felicitatis autore: qui majorum
tuorum splendoribus & gloriæ tantum e-
ruditionis & laudum cumulum addidisti;
ut seculi nostri decus, exemplar Principis
literatissimi, speculum vigilantiæ & sobrie-
tatis heroinæ ab omnibus doctis & anna-
lium scriptoribus appelleris atque nuncu-
peris. Quis igitur est, qui majorū tuorum
laudes queat enumerate. Cels. Tuæ in li-
teras literatosq; munificentia, quis posset
dignis celebrare præconiis: Pietatem erga
Deū, in subditos clementiam, moderatio-
nem & æquitatem in omnes quis pro di-
ginitate laudabit?

DEDIKALAS.

Mert midön eredeteket tekintem, lárom Te Felsé-
gednec kifázma szat amaz Nagy Károl Czászarnac,
az Napnyugati Birodalomnak megeppítőinek nemze-
tiböl, mellynél az Keresztyen ország nena latott diczö-
segésbészudalatosbfejedelmeet.

Az ki egyéb hatalmas czelekedeti közé, à szent
könyvekneç, és az hasznos tudomanyoknac megtar-
tására és terjesztésére, annyic collegiomokat fundált az
mennyi bötü vagyon az Német Abeceben. Aquis-
granumban az elsöt, à bötü szerint utolsot Züriken-
ben, melly Tigurum az Helveticusoc fő várasa. Ket-
tó pedig azok közül az közöslegi F. és H. bötük
szerint, az Te Felséged Hassiæ országában vagyon,
Tudniillit az Fuldat, és az Hersfeldiai: Melly Hers-
feldiæ Giazdag Abbaturzagnac most gubernatora, az
Felséges ifju fejelelem, Otto Landgravius, Te Fels. el-
sőszülöttia.

Anyi nemzeteden pedig tündöklic és örökéfen-
lendicjo emlékezeti az Istenes Ersebet kiralné a szónac,
az katalmas Magyarorszagi Mysod Andras ki-
raly Leányinac, melly az Hisszi és Thuringiai Ludo-
vicus Landgraviusjanc adott volt hazastarsul. Ki-
necciszta irannyil és drága kövekkel fenlö kiralyi ko-
porsójat minte Lattyuc és czudallyuc Marpurgumban,
az bozstati nagy templomban, mellyet azon kiralyne
szszony funalt cletében.

Onagy diczösegü eleidnec bôdog örököse! O öseidnec
és atyaidjóságos diczeretinec diczösegés megtartoja és
killyeb terjesztöje! Elly, elly sokaig Hatalmas feje-
delem, és allapotod bodolgallyon az Urban, ez Fel-
séged szerencséjeneç adojaban: ki az T. Felséz: elei-
nec fenyes diczöseghez, illy tündöklö tudomanyi di-
czeretet szerzettel: hogy ez mi idone diczösegeneç,
bôlez Fejelelem peldijanc: Fejelelemhez illendö se-
rénségneç és jozanságneç tiüköréneç, minden tudos
emberektil, és historiaszerzöktöl neveztesel és hivas-
tassal.

Kifázhatna azert elô a te Eleidne diczéresit?
ki hirdethetné elégge az tudomanyokhoz és azoknac
követőihoz Felségednec adakozo voltat? Isteni felel-
mét, az alatta való néphez engedelmeßéget, merek-
tefféget és mindenekhez igasagat, mellosagaszérint ki-
diczerhetne?

X X

D E D I C A T I O .

Equidem ego sic existimo, quod si quis
r̄ octissimum virorū præfationes & ser-
nones panegyricos Cels. Tuæ avo, Phi-
lippo fortissimo; Patri Wilhēlmo Prudē-
tissimo, Tibiq; Principum eruditissimo,
in scriptis dictosq; in unum colligeret vo-
lumen & conjunctim in lucem ederet ex-
hiberet sane Principis absolutissimi ideam
abfolatissimam, virtutumq; verè heroica-
rum speculum daret orbi luculentissimū,
& plæclare de studiosis literatum mere-
retur. In quibus dum argumentorum vim
& copiam considero, eloquentiā pondero
& artificium, protinus agnoscent nullitatē
meam consternor ac prope exanimor: sed
r̄ r̄flus erigor, animorque Tuæ Serenitatis
clemētia ac facilitate; quā me quoquomo-
do balbutienti ē aliquando clemēter exau-
diviūti. Quare, ut sémel absolvā reverēter
oto Tuam Cels. ut hoc, quod in animi gra-
ti testimonium offero munus Biblicum,
serenā fronte respicere, & manu benignā
suscipere velis. Et qui ipse magnorum Re-
gum (quos supralaudavi) exemplo, supe-
rioribus annis, Biblia Germanica, per R.
Doct. Gregorium Schönfeldium præcla-
re edita, populo tuo donasti; patere etiam
h ec Biblia, sub umbraculo Tuæ Cels. à me
instaurata, glorioſo nomine tuo fieri acce-
ptiora Ungaricæ nationi. Et quandoqui-
dem post tot excultissimatum linguarum
cognitionē, hanc quoq; nostram, mater-
ni generis memor, addiscere voluisti; me
ejusdem lingua non postremum (absit di-
cto arrogantia) excultorem solitā benigni-
tate prole qui digneris. Populatesq; nicos
dilectos, Gregorium Varadinū, Michalem
Szepsinum, Michaelm Foktōium, Ste-
phanum Debrecinum, Joannem Keserői-
um, Stephanum Szikszovium, Petru Be-
szermenium, qui necū in hac illustri Tuæ
Celt Academia studiis invigilare gaudet,
Serenissima Tuæ Clementia complecti
non dedigneris. Gratierimus omnes in o-
mni vita.

D E D I C A L A S .

Bizonyára én aze itélem, hogy ha valaki, Tudostem-
beréknec prefatiojokat, és diczerő oratiojokat, mellye-
ket, az Te Felsz. erősséges ösinec Philcneç, és eszésséges at-
tyánac Wilhelmusnac, Neked nagy tudományos fejedelé-
nec, irtanac és recitálstanac, egy könyvben szedné, és
kibozzástaná, nyilvan tökelletes Fejedelemnek tellyes for-
máját, és fejedelemi joßágos czelekedeteknec világos tü-
körét bocztaná ki, és jol tenne soc tanulo nemes ifjuc-
kal.

Melly irásokban midön az argumentomot ereit, és
börsegét meggyuolom, az ekeffenszolást eszméllem,
és az mesterséget, legottan megesmírenven az en semmi
voltomat meghanyatlom és czac nem clajuloc: De ismet
felmentetem és meghotorodom, Felsz. kegyelmevel és
engedelmes voltanac meggyondololásaval: mellyböl en-
gem valamint selpeghettem, Te Felszegedegykor kegyel-
messzen meghalgalott.

Annakokáért hogy egyszer elvégezzen, nagy tiszte-
letezzéggel kérem Te Felszegedet, hogy eç Bibliai ajádékot,
mellyet hala ado voltomot bizonyítan officaloc, vig
tekinteszel, kegyes és kegyelmes kezzel vegyed el.

Esaçkimagadis, Nagy kiralyoknac (kik, ölcetb emle-
kezéç) példájockal, eç elmulcsztendökben, az Böczületes
Sönfeldius Gergel által ekefén kibozzito: Nemet Biblia
val nepedet megajándékoztad, engedméje eztis, hogy eç
Te Felszarnyéka alatt, tólem elköszített Bibliais, az Te
dizösséges nevednec eleiben irásaval legyen kedvesbaç
Magyar nemzénnel.

Es mitelhogy ennyi ekes nyelvnek tudása után,
ez nyelvetis, megemlekezven anyai nemzetdról,
meg akartad tanulni, engemetis ki ez nyelvneç nem
utolso ekesgerője vagyoc (távol legyen az kerkedésg)
szokot kegyességednec raytan elebnyhytásával meltoz-
taſſ.

Azénzerelmes földemibaratimatis, Varadi Ger-
gely, Szepsi Mihalt, Foktói Mihalt, Debreceni Ist-
vant, Keserűi Janost, Szikszai Istvant, Beszermenyi
Pecert, kicvelmemeggyüt, eç Te Felszeged hires Academia-
jában az tanuságnac előviseliben munkalkodni. öriül-
nec, Felszeges kezébeaddel és kegyes kedvednec környü-
vételivel metrozaſſid. Háláadó ieszünc mindenjájan
minden életünkben.

En pe-

DEDICATIO.

Ego vero quicquid ingenioli mei viribus & industria urouam potero id omne, post divinum Numen, Tuę Serenitati promitto ac voveo. Serenissime Princeps, Deum oto & patrem Domini nostri Jesu Christi, à quo oris bona donatio profluit, ut Tuam Celsitudinis servet incolumem: Tibi adsit, Te suo spiritu regat & confirmet ad omne opus bonum, ac omni benedictionum genere exornet cumulatissimę, Amen. Datum Marpurgi in illustri tua Academia Mauritiana. Cal. Septemb. Anno ultimi temporis M D C VIII.

Serenissimæ Tuz Celsitudinis

Humillimus Cliens

Alberus Molnar

DEDIKALAS.

Enpedig valamit elmeckemnec erejével, és szerén-ségemmel valahatehetet, Isten után, azt mind Te Felségednec igérem és ajanlom. Felséges Fejedelem, az Istent kerem az mi Urunk Jesus Christusnak attyit, kitöl minden jo ajandékoc származnac, hogy Te Fels. nagysok ideig tartsa meg jo egezégen, Veled legyen, Teged lelkével vezérellyen, es megerősítzen minden jo czelekedetre, es minden nemű áldásokkal ékesítzen meg bőv-ségesen, Amen. Adatott Marpurgumba az Te Fels. Diczeretes Mauritiána Academiajabol. Szent Mihaly havánac első napján. Ez usolfo idonec M DC VIII. ezsendjeiben.

Az Te Tündökös Felségednec

Alazatos szolgaja

Molnar Albert.

)() 2

TEKINTETES ES NAGY-SAGOS URAKNAC, VITEZLÖ NEMES NEPEKNAC, ISTEN FELŐ KÓS-ségnec, Es az Isten házában munkálodó Prédikatorocknac, kic egész Magyar országban és Erdélen vadnac.

AZ ISTENNEC KEGYELMET, ES AZ MEG szentelésnec lelket, Jefus Christusban, kevannyaszive szerint.

*Az ember teremtőénec végére
az Isteniesmíret*

* *Aet. 17. u. 20.*

† *Luc. 1. u. 71.*

Az ember nem

külömböző az

baromlakozók

színei nemére: nél-

különbözők

* *1. Tim. 6. u. 16.*

† *Joh. 1. u. 18.*

Nincsen az em-

ber arra van,

hogy az

Isten megférne

megférni

színei nemére:

az ember,

Job. 35.

Az természetbe

Isten bocsátotta

az éseményeket

Ecc. lib. 2. dele-

gibus. & lib. 2.

denat. Deorum.

Aior. 17.

Az teremtés és

az teremtő: á-

llatoc tanita-

az Istenre.

Rom. 1. Psal. 19.

Az természet-

nec világossága

által: és az terem-

tes által nem me-

tehető az igaz-

bosz eljárások.

via. 2.

Zegész Szent Irás bizonsagot töltsen arról, hogy Isten az embert ez végre teremtette áz ö képére, hasonlatosságára, és ez végre váltotta meg az ó Izrael Fia által, hogy ötet és az ö öröcké való voltát, bőlcselegért hatalmas mindenhatóságát, igasságát és irgalmaságát az ember megesinérén, és az ö teremtő megvaló Uránac szolgálna. Mint az Apaftal mondya: * Az Isten egy vérból teremtte az egész emberi nemzetiséget, hogy lakanána ez földne színén és kereszne az Isten. Es az Zacharias: † Az Isten, ugy mond, megváltotta az ó népet, hogy megszabadítván az mi ellenségeinktől, szolgállyuc néki az mi életünk minden rendiben, szentségeben és igasságban előtte. Annakokáért az ember nek az ö életében azon kel mestérdéni, hogy megtudván teremtésénec és megváltásának végét, atra igyekezzé a mi végre teremtett és megváltatott. Mert noha illy méltoságosan teremtett az oktalan állatoktól az ember semmit nem különbözik ha teremtésénec végét nem tudnya, és az ö teremtésénec végére nem igyekezne. Nem meito azért hogy az emberek között számlálta fanac az kie nem tudnya berben arra van, hogy az Isten megférne, és nem láthat, másaz, mivelhogy mi gyarla búnós emberec vagyunc: Nincsen mi bennünök annerő és tehetőség, hogy mi magunktól az Isten nek elsiméretire juthassunc. Mint Christus mondya: Az test bissze. Matth. 16. és az vérézeket tenéded meg nein jelentette. Esmét: Senki nem esméri az Fiut hanem az atya, sem az atyat

ön. *it.* hanem az fiu, és az kinek ö meg ákara jelenteni. *Innén* vagyon hogy amaz bőlez Simonidesz mikor Isten felől kerdeinéc, azt mondya vala, hogy annál nehezeb válna az néki, melynél többet gondolkodná arról.

Annakokáért az mondyák hogy nem czac teremteti és nem czac megváltott minket Isten hogy ötet megesinérőc és néki szolgáráne, hanom ö maga vilázenis minket vakokat és resteket ö magánac és az ö jövőlététanac elinertire. Nagy azért az teremtésénec és megváltásnac jötéteménye, de ezis nagy jötéteménye az Isten nek, hogy az mi teremtésünknek és váltsagunknac végére ö viszten bennünket. Azaz, ö tanít mincket magának, és mint az Job mondya, nem ugy tanít mincket mint az vadakat, madarakat, hanem sokal külömben. Mert először az embereknek termelésére ugy öltötte hé magát Isten, hogy az mint még az pogány bőlcisz mondya: soha nem lehet oly goromba neincségből való ember, az ki nem vallaná azt hogy vagyon Isten, az ki ez világot teremtette és azt igazgatty. Mint az Apaftal mondya, hogy az Isten nem meszítve vagyon mi tölünk, mintha azt mondáná, hogy az ember ö magában megtapasztalhattya az Isten, mivelhogy o bennel elűne, mozugne és vagyunc. Málódízor az teremtő állatokra is annyira rejtja nyomat Isten az ö diczöségenec jegyét, hogy az ember ha az ö szemét felemelvén megecikíti az teremtett állatokat ez világom nem tagadhattya a semmiképpen az Isten: mint az szent Pál mondya: Az Isten nek láthatatlansága, tudniliic az ö öröcké való halálma és Isten nek az teremtésből és az teremtett állatokból megesinérettet, melyet az Dávidis bizonit Az égec ugymond, belzéllie az Isten diczöséget, és az ö cselekedeteit hirdeti az kiterjeztetett

Eeg. De mivelhogy az mi térmérfelüle megtomolt, ha azért Isten más úton nem viszten minket az ö fel-

teremtő soha ezen az uton, tudniliic az néma mestereknek tanításoc által, az ö igaz elsiméretire nem jutha-

tunc, és az természetből-l-az teremtésből vörö Isteni elsiméret meg nem gyümölcsözic mi bennünök, és annac

semmi egyeb hasznát nem veszszük, hanem hogy czac menhetetlenec legyunc az Isten előtt. Mert noha az

régi pogányok az természetnec világossága által: és az teremtés által megyőzettetvén megesinérettet és meg-

vallották hogy az Isten egy, és az öröcké való halálmas, mivelhogy az teremtés Isten nek mint egy kónyve me-

lyben ötet minden ember láthatya: Mindazál mivelhogy Isten azokat külömben nem tanította, an-

nakokáért az igaz Isten nek elsiméreti mellől elhajolva, számtalan soi Isteneket gondoltac magoknac, és

mint szent Pál mondya: elformáltac Isten embereknek és oktalan állatoknac formájára. Némellyeci imádá-

tac az Jupiter, kiace az gondvislikében melléje adnac Merci erust, Matrot, Venust. Némellyeci imádtac és

tiszteltetac az Napot, Hólidot, csillagokat, az élterő állatokat, tizet es vizet, az egéket. Némellyeci nég-

Lábu

ELOLIARO EESZED E

Lábu állatokat, mandarakat, crúszó mászó állatokat. Kic noha soc Isteneket imádtac, de azért Istennek kül való völta, mint az Apostal mondja az Ephesusbeliekról, hogy Istennek volt a jesus Christus elne- *Ephes.2.*
reti előtt, melyre nézve az Prophetas azt mondja: hogy a pogányoknak Istenec báluányc, mert az Isten- *Psal.96.*
nec ábrazatta Iesus Christus, kinélküli soha senki az Istennek elnézetére nem juhat. Annakokáért hogy i. Cor.4.
Isten az embert az ó ellenetére vonhatná, hogy az ó teremtéséné vége meglehet az emberben, az ó szentl- *Ebr.1.*
ges száját megintián, ó maga szolott es tett bizonyágot sokszor ez világán, ó maga felől, irgalmasága, ből- *Isten ó maga fele-*
czelege, igásága felől. Mint mikor azt mondotta: En vagyok az te Urad Istened, ki az Aegyptusbol kihozta- *lott maga felől*
lac. Elsöt: En vagyok az uralkodo erős UR, irgalmas, kegyelmes, nagytüretű, kónyörű és igaz Isten, ki hogy az emberek- *ezeket a*
megtartom irgalmaságon, ezerig, és elvízem az embereket bűnökkel, kinek előtte az ártatlan, nem ártat- *az ó ellenetére*
lan. Illyen módon pedig sokszor szolot az Isten maga felől. *jurabannac.*

Jollehet azért nagy jó téteménye Istennek, hogy az természetbe oltotta magát, és az teremtet állatokra Exod.20. §.34.
az ó dicsőlegének jelenséget rejá�omta, de soha nagi jo téteménye ez, hogy ó maga szolot maga felől.
Mert az Dávidis noha azt mondja hogy az egész hírdetje az Isten dicsőlegét, minden árat más felől az Isten- *Psal.19.* *Eur.*
beszédét magazzalja és azt mondja: Az Istennek beszéde tisztaigaz, mely az kiczinaknec bőlcsefet ad. *Eur.*
Mellyel jelenti hogy az Isten beszédeből világosan látható és elmagyarázható ötlet hogy nem az teremtésből. De-
lád meg az Istennek más iortéteményét. Mivel hogy az emberek természetet lizent feledek enyec, és hay- *Az Isten az ó*
landoc minden hamiságra és idegen Isteni tiszteletre, annakokáért nem ez a megléttentte Isten maga az ó *bekedétek akart*
szentlégessé szájáital, hanem angalfelől, itt hogyan ne felelkezének arat, akarta hogy az ó maga felől és a ka- *megiratni.*
ratya felől való bizonyág tételei írasba foglaltatnák, hogy az inkább megnaradna, és az írás az igaz tudomán-
nac regula lenne minden halász tudományoc ellen. Mert noha soc ideig, közel kér ezer ezerende gaz-
teremtőit fogya Moses semmi írás nem volt, (noha emlékezic Judas Apostal az Euoch kónyvéről) hanem *Eliós írás az vi-*
Isten czac az ó maga szentlégessé szájá által szolott, és az szent atyács az tudományt czac szívekben és sziaokban
hordozzán, azt kéről kézre adták fioknac és unokájoknac. Mindazálta végezter az Mosesnek piranczol- *Exod.17.* *Eur.*
lyá Isten hogy mindenket meginra. Írt azért Moses öt kónyvet, az teremtéstől, és az Isten Anya szent Egy. *Eliós írás az vi-*
házánac nevekedéséről, és az Izrael népének minden dologáról, mind az Canaan földére való menetekig, *lagon az Moses*
melly kónyvekről emlékezic Christus soh helyen, nevezet szenet pedig mikor azt mondja: Vagyona Mosesnek írásá-
és Prophetájoc, ha gašac azokat, kinec írásával sochelyén az ó tanítását Christus erőlteti, azonképpen az A- *Luc.16.*
pastalokis, noha nemely Isteneket emberec Moses felől moldatlanul szolnac, és azt kérdeha volt valaha az
Moses, és ha volt, kitől tanulta az teremtésnac historiáját. Az Moses vtánus voltas soh Prophétac, kic nem
czac szolva tanítottac, hanem Istennek akaratnyábor megritác tanításokat, mint Samuel, Dáuid, Esaiás, Iere-
mias, Ezechiel, Dániel, es az tizenkét Prophétac. Ezeknek külön soh Prophétac voltak, kiknek irács elvezetett, *pp. 24. eam*
mint az szent írásból megritác, mint az Isten hadsírol való kónyv Núne, 21. az Iustus kónyve Ios.10. Nathan,
Gad, Semejas, Haddo, ilias, J. hu kónyve, kikról minden emlékezet végynon az szent itasban. *scripta*

Ezec pedig az kónyvec, melyeket egy szóval Bibliánac nevezünk, az Istennek kegyelmes jóvoltából meg-
tartattac, noha az emberek gondvífelelten: evöltac azoknak megörizésében, és az kégyerlence nagy fizet- *4. Reg.24.*
galmatosággal akarták azt elvárenni, mint az Antiochus Epiphanes, és az Diocletianus Czaſſar. Anna- *1. Macab. 1. Eur.*
kokárrt nagy jó téteménye az UR Istennek, hogy az ó maga szentlégessé szájával szólván, az embereknek, *fej. lib. 8. hisztor.*
nékic mind maga: mind akaratnyábor kijelentette: De ezs hasonló jó téteménye, hogy az Prophétákkal *Ecclesi. cap.3.*
megiratca mind maga, kiczoza és minemő állat légyen, mind pedig akaratnyábor, jóllehet ennekis az Isten jó
téteményéne ne mlon ollyan elönneteli az minémöt Isten kíván vala. Mert az Izraeliták az kikac
Isten szolott az Prophétáctal, meg nem elegeduan az igaz Istenrel azki öket Aegyptomból nagy soh czu-
da tételekkel kihozta vala, és nékic szolot, idegen bálvány Isteneket imádána, mint azt az Prophétáknek
soh helyen vetic szé mekre.

Mert az emberek természetől olly romlot, hogy semmiképpen az Istennek igaz elmeretire nem juhat,
ha Isten meg szólis uéki, ha czac kulsó fuleinec szól. Vegezetre azért mikor mégis az Isten nilvában akarná *Az Isten völcsz*
magá: kijelenteni, hogy az embereknek ötlet nilvában elsinérnac, az ó maga egy szülött fiát öltözette test- *fiai által elvon-*
be, hogy az tanítaná meg az világot az Istenre és az ó akaratnyára, kinec tanításával meg kellene elegedunuć *tette ki magát.*
addig miig az Isten szinről szintre és ízeintől szembelátnoc. Kiról azt mondya hogy minékünk minden-
neket minden fogyátkozásnak megmondott vala, melyeket az ószent Attyától hallott. Azért mond-
gya az Apostal: Az Isten rézente soh képpen szolot az atyánknac az Prophétac által, ez utólos időben pedig *Ebre.1.*
szólott mi nékünk az ó fia által. Szent Jonas azt mondja: Senki soha nem látha az Isten, hanem az Fiu, kiaz *Ioan.1.*
Atyának kebelében vagyon, a beszélletre meg mi nékünk. Christus pedig ó maga azt mondja: Nem monda-
dalac tiszeket szolgálnak, mint az szolgák né tudnya mit czelekeszic az ó Urta. Ha sz barátmánac mondala cí-
ket, mert valamiket hallottá az én Atyánkol, nektec megjelentettem. Annakokárrt valamennyi jöttöt Iste ez
vilaggal eleitől fogva, mind azt meghaladta ez, és minden ánl drágából jó téteménye az Istennek hog' az ól zet
Fiai ez világra elbocsátván, az által nékünk mindenket megjelentet. Ki műczac megjelentet mi nékünk mi-
deneket, hané az ó világatot fölgaitis kic tanításanac halgatói cztudá téleinc látói völtae, szé t'élekkel azo-
kot felekezten, minden világára ki hoc'átra, hog' az Evangelionot predicalánac és abba az Istennek Jésus
Christusbá való kegyelmeségéről bizonyosítané, kic az ó mestereknec paráczolattyra szerint ez világ
betöltöttet az Evangelionmal és Christusnak jó illattyával. Az után azmit predicalottac megirtac mid az pro-
A Christus az
tudományat
predicálata
mindez világom
az Apostalekkel
az mint véc
phetac és
azt megiratta

C A R O L I G A S P A R

Pet. 4. **Sal. 119.** **1. Pet. 1.** **Sal. 19.** **Deut. 12. & 28.** **Prever. 30.** **Bal. 1.** **1. Corint. 2. & 14.** **1. Ioan. 4.** **1. Tber. 5.** **Emai. 9.** **Roman. 1.** **Ierem. 32.** **Ebre 4.** **Emai. 55.** **Pet. 1.** **1. Timo. 2.** **R. g. 23.** **b. lib. An-** **Proteus Philadelphus Aegyptiumbéti király,** **J. 1. 1. 2. 1. p. 2.**

És az öt utánnoc valóknachadta, hogy az prophétac, és Apastaloc írása lenne az anya szent Egyhaznac **ugy** mint keet szeme vagy keet emleje, mellyet fognánca és az áital nezekednéac. Azért mondya szent János: Az mit látunc, halottanc kézzel tapizáltunc, tudnillie az életnec igéjé: azt hirdettyuc nékete. Szent Peter pedig azt mondgya: Nem valami mesterséggel gondolt beszédei követűne mikor predicallyuc néktec az mi Urunk Jésus Christusnac hatalmát és előjeleit, hanem ugy mint kic szemencinkel láttuc az ómél-
toságát, és az mi fuleinekel hallottuc az Atyanac o felöle valo bizonsgá tételét. Annakokaér mind ezek
ból itzmondgya: Elésszer hogy az Istennecc tokéletes és mindenestl fogva valo akaratya, az Prophé-
tnac és Apastaloknac irásokban vagyon, és annakokaér azoc az irátor méltn neverzenecc szent írásot
knac. Málódszor, hogy az Prophétnac és Apastaloknac irásoktól külles, tellyes, fogyatkozásnélkül valo-
tizta, igaz. Harmadzor, hogy nem szabad ahoz semmit adnunc, hogy istennel bőlczebbkenc ne láttaf-
func, lem pedig nem szabad abban elvenni, vagy ottól elhajolni job kérre vagy bal kérre, hanem azokat min-
denestl épben kellyen megtartani, ugymint az mi hitünknecc és valásunknac erős és mozdithatatlan regu-
lájat. Nedgyedszer, hogy minden teremtett állat tartozie engedelemmel ahoz az tudomanyhoz, melly az
Prophétac és Apastaloc írásában vagyon. Ocedizer hogy czac azt az tudománt kellyen bevennúnc, melly
az prophétac és Apastaloc tudományával eggyez. Valamelly pedig nem eggyez, akar kié legyen az a tude-
mány, akar Angyal. akar ördögé, akar Papajé vagy akar melly nagy méltóságbeli emberé, akar Concilio-
má, semmiképpen nem igaz, és azi be nem kelvennunc, mint az szent Pál mondgya: ha az Istennecc Angyal
mást predicallana, légen átkozott. Nem kei tehar mi nékunc vakmerőképpen minden tudamáni bénen-
núnc mihejt azt valaki az ószajából ki boczáttya, hanem meg kel probalni, és az prophetác, Apastaloc írá-
sa meilé kei vettne, mint az Isten lelke tanit bevonunket. Annakokaér órócké való hálá adassal tartozunc az
UR Jstennecc, hogy magásoc képpen jelentetteki az embereknecc, de kiválképpen hogy az ó szent fiat ez vi-
lágra elboczáta, és ó általa magáillyen nilván és minden homályos aganékül jelentette meg, és az Apasta-
lockal az ó akaratnyat nem czac predicáltatta, hanem annakfelőtte megratta, kérjük alázatoson ó felséget,
hogy a Bibliánac kónyvét, mellyben vagyon az ó joakaratya, tartsa meg, az órdegec és ez világna dihöf-
sége ellen. Az ó szentséges igéjét és abban az ó akaratnyat birtette se mi nékunc az ó szolgai által, és hogy
az ó igaz esmérétire juthasunc és abban gyaporodhasunc, szollyon nékunc az ó szent lelke általán mi szíveink-
nekis. Mert miaképpen az termesztnec világai által és az teremtés által, szinte özonképpen Prophétac által,
Christus által és az Apastaloc által czac hijabaszol mi nékunc az mi külső füleinkuec, ha az mi bösöfulein-
knecc, mem fizl. Bodogoc azért az kiknec Isten fizlai az ó szent igéje által. De lockal bődogbac azc a z kiknec
szól az ó szent lelke által, és a kiket nem czac kívül vonson hanem belős, kikben nem czac az igé által ha-
nem az ó lelke által hatalmason czelekedic. Annakokaér az Christus mi nékunc, miadig hálzontalan,
és az igében hijába predicáltatic, mignem az Isten lelkétől hitrec általa a mi szívünkbe héoltatás és béká-
rátlatat az igénecc hallásából. Mert Isten az ó népével valo szövetségben egybe köti mind az kertöt, az igér
és az ó szent Lelkét. Ez, ugy mond, az én körésem velecc. Az én lelkem, mely te beuned vagyon, és az én be-
szédim mellyeket adtam az te szádba, elnen távoznac te töled és az te nézetcségtől, mely dologra nevez az
Apastalis azt mondyga hogy az Evangelium Istea hatalma minden hívő emberinec időjölegére, az az, oly ez-
köz mellynec által, la Isten hatalmason czelekezic az hivének szivekbe. Azért hasonlítat a tűzhöz, poról-
höz, két előfogyverhöz, és a szép zápor eszchóz, azért mondgya az szent Peter, hogy uyonman születtünk az
halhatatlan és rohadatlan mag által, melly az Istennecc igéje.

Miképpen azért külső képpen Isten az a ki minket eltaríti és az mi eletrüket röpályya, de ugy ha az mi
hivatalunc szintén kenyetet keresunc: azonképpen az Isten lelke az a ki a z nif iyunibon lelkünkben czele-
kezdzie, hitet formál, ujra nániszül, de nem kulónban hanem az igérecc halgatasából. Ha azért azt akarjuk hogy
az Istea mi bennüncc czelekedjegyécc, ne legyen mi előtűnecc semmi bicc lói étesb a z istenecc igéjénél, annachal-
gatásánál, olvasásánál, és tanolásánál.

De mivelhogy ez világ nem akarja hogy az Istennecc szent kónyve: körönséges nyelven legyenec, és
azt mindenec olvassák: azért erről is szólnunc kel. Azt mondgya pedig hogy nem czac akarja Isten, hogy az
Papoc olvassák az szent írast, és az kófseg azoknac ízájokból hallya, hanem azt akarja hogy az ótuy Te-
stamentum kónyveininden nemzetességnec nyelven legyenec, és azokat olvashac, haný ávecc mindenec, szégyenec gárdagoc, kiczincc, nagyoc, férhac és falzoni allatoe. Mert az Isten eg, azaz minden rendbéli
embereket akar idővöziteni. Hogy ha pedig nem akarjalsten hogy az kófseg olvassha az Isten igéje, az ótuly-
don nyelvén, miérritattazt az o népnecc Mózesel az Prophétackal, Daviddal, az ósajat bido nyelveken
is em egyeb nyelven melliycet nem czac az Sidoc hanem az izomized ágban soc i geib nemzetességekis megér-
tenedec: Miért akarta hogy az ó szent kónyve nem czac Sidó nyelven vónia, hanem Chaldeai és Synai nyelvén: viseis
fordítanec: Miért olvassa az Istennecc törvénycénecc kony/ eni Juhás király az Sálonon templomában az kóf-
segéciót, ha nem illic az királyoc kezébe a Biblia: Vagy a kic azt mondgya hogy nem szabad kékzouséges
nyelvre fordítani az Bibliaat, honnét bizonytýac meg, hogy Isten az Bibliaanc czac a Déjác nyelvet szenteltez
Bizony ha az Bibliaat egy kivalképpen való nyelven keltne olvashat, nem vónia job minit Sidó nyelven ol-
vasni, mivelhogy az ó Testam. entum konyeit Sidó nyelven írtat. De az Isten ig. karta hogy az szent írás
egy nyelv által származnéc, az után soc nyelvce által soc pogány népc korzé i. fülecc azoknac idővözé-
gekrc, tudnillic, az Chaldeusoc, Syriabéliec, és Görögök korzé. Ném Isten völtercháthogy amaz
Proteus Philadelphus Aegyptiumbéti király, az ó népnecc ked-ejéit felötte nagy mct. kával és
költsegvet Jerusálemból hetven Sidó bőlczekek hivatván, az Bibliaat Sidóból Görögje fordítatta, az
mint Jósephus beszélli: Mit mondanc az Istennecc ajándékáról, mellyet az Apastaloknac edott vala Pinkus

E L Ó L J A R O B E S Z E D E

napjánakéntégnélkül az Apostaloknac nyelveket el nem váltóztatta vóna Isten, hogy Soc nyelveken szóihat-náuc, ha nem akarta volna hogy az ó neve Soc nem etségeknec nyelveken predicáltatnéc. Az Apostaloc ^{Aitor. e.} pedig és az Evangelistác miért írták az JESVS CHRISTUS tudományát Górgy nyelven nelly akör mayd mind ez világban közönséges nyelv volt, ha az Isten nem akarta hogy azszentiuás közönséges nyelven olvastaſſec? Az Szent Pállel miért nem feddette meg az Candaces királyne áfzízonac szólgaját hogy az Elsás kónyrét ol-vassaval? ^{Aitor. e.} Avagy nem mítéltan diceréri szent Lukácz az Berré városbékicet, hogy minden napon hárutac venetére az Isten irást, hogy megpróbálnac az Pál Apostalnac tudománnyát? De mivelhogy az Paterenkne-tiſc mind uatalan ezekec szajokban vagyon, felellyenec meg, az Chrysostomus Doctor miért inti az kóſ-séget hogy olvásſa az Szent irást, ha semmi kózi niuzen az kóſégnec ához? Mertő azt mondya: Kérlek titeket hogy gyakorta ide jöyjetek. És az Szent irásnak olvasását szorgalmatoson halgasátoc, nem czac ac-kot pedig mikor ide jöſtök, hanem othonnis az Isten Bibliáját kezeteſt bevegyétec: Ifuer. Mindenkor in-teles és nem fúnón meginteni, hogy nem czac itt halgasáloc az mit mondunk, hanem mikor othon vadto-kis az Szent iráſt olvásátoc, és ne mondgyad: nem én doigom az irásnak olvasáca, hanem azoké kic ez világöt megtagadtá. Mit mondász ember? Sočkal inkáb tiéd hogy nem azoké. Iſmét: Hallya ineg ezt azt kóſeg: ^{Homil. 9. in Gen. 29. Concion. 8. de Lazar.} Serezzetec magatoknac Bibliát, melly az lélekneç orvossága, ha egyebet nem, akar czac az uy Testamentum könyveit. Iſmét: Ez mint egy dögleletelség minden megveszt, hogy az Szent irásnak olvasását alittiyatoc czac ^{Epi. ad Col.} az barátokra nézni, holott szükségesb aéktac hogy nem azoknac, &c. Szent David ezt mondya, hogy az Homil. 2. in. Iſennec bészéde a mi lábainknac vezére. Málúta: az Isten lelke kenyérneç és vízneç mődgya, melly után soha se Matt. meg né ehetzün, sé meg né izomjuhonz. Sz Pálelenség ellen való fegyverneç. Azért az kic az Bibliatez Psal. 119. czac a Déjác nyelvtreſzityá, és az kóſégt kezéből ki vészic ánaç olvasását, és ökét az bárányokhoz igazit- Ioan. 4. & Eph. 6. hog azok légyenec, a mint ok szólnac, a paratoknac Bibliájoc, és azoktól tanallyanac a mint Gergel Pa-pamondotta völtszoc minden kóſégnélkü az Jefus Christus vére hullásával megváltott népet nagy gyalázatos boſzággyal illetic, azokat az ſetétségbé vezérlő lampáſtol, az ó lelkekneç kenyérétol vizétől, a ellenség ellé való fegyvertől megfosztávan, az ſetétségben hadgáyc, leiki éhséggel (szomjasággal gyótric, és veszedelemtre rafszityac. De mi mondgyunc? Igen vaknac kell annaclenni az kiezt altál nem láttya, miért foſtyárc meg az Romaiac az kóſéget az Bibliánac olvasásától: Mert hogy az ó tudományoknac hamisaga mege elſinértelsécc az kóſégtól, és hog minden ſzabandon ſzerezhessenec vegezheſſenec, és azt az kóſégnec nyakába vethetſec minden probájánézikul, értez okogat találtác hogy ne légyen ſzabad az Bibliát kóſéges nyelvre fordítani, és az kóſégnec olválni. Soha azért a fejedelmec nagyob jor nem czelekdhetneç az kóſéggel, mint ha ökét az nagy leiki rabságból kiszabadítván, az Iſennec igéjét à prophétáat. A pastaloc irásából predicáltattyá, és nem czac predicaltaſtyá, hanem atrais gondgyoc iſzen, hogy az Iſennec kónye kóžönséges nyelven légyen, mindenekneç kezekben forogjon, és mindenektől olvastaſſec. De mivelhogy nem ele-gefzneç meg az Papistácz ezzel, hogy az kóſégtol mindenestől megtilyáç az Bibliánac olvasásat, és aiaiak kóſénséges nyelvrevaló fordítását, hanem amaz Bibliára akaranc minket ſzoritani, mellyet vulgata editionac neveznec, mellyet régén fordítottá volt, attolis azért, szólaunc kel, hogy a holtott az olvásóc látandgyáca ^{Az régi Bibliá-ról, melyet vul-gata editionac neveznec.} mi fordítáſunkat kúlombenzi atol, méltáu minket ne ſzidalszahassanac. Azú mondgyuc ázteri hogy ez Bibliávac fordításában nem kötelezű magunkat az vulgata editiohoz, az az, ami a régi Bibliához hanem kóvettűnc Soc Jambor tudos embereket és azoknac fordítását, az heven magyará-óknac Górgy nyelvrevalo fordítáſokat. Vatabluct, Munsterust, Pagiuit, Treinclyuit, kitermézet ſzert, azt való ſido ſiu volt, és czac most fordította meg az Bibliát, ez mellel ſoc tudes bőlcz magyarázockát. Mert jólhet méltó nagy diczétre az ki a regi Bibliát fordította, és ſokat igen ſzépen fordít, és nem vóna gonosz ha egy bizonyos Bibliávúla mellyel elhnéci kóžönséges képpen, uikor bizonyságot kel előhozni vagy tanításban, vagy diſputalásban: Mindazálta kic zoda tilthat meg minket hogy ákút ſóból ne igyunc, azaz, hogy az ótestamentum kónyein à ſido betört, az uy Testamentum à Górogst meg ne tekintsc, ha valami igéknec érejénes vagy jegyzéſenec jobban végere akarunc menni: Vagy ki tilthat meg minket hogy ne kóvelſiſi azt ki jobban és igazban fordította mánhal à Bibliát? Mert kóſégnélkul valo dolog, hogy a regi Bibliában ſokat nem jol és alkalmatlanul fordítottac, ſokat elváltoztattat, ſokat megcsonkitottat, loc helyen ſokat adtachozzája, miut ezt ſoc példával és bizonsgággal ez utas megbizonituyuc. Meltojé azért azt mindenell inkáb kóvetni az ki az Istenében vagy. Elvőtrvágy ahoz adott, vagy azt megferteztette? Es a mit meg változtattac az Iſtenében, nem ſzabad kóvetnúnc annac helyére állatásában a nyelvet, mellyen ſzolott az Isten lelke: Kétségnél-kül job emberneç az forásbol inny, hogy nem az fölyásból, és nem lehet az emberéneç olyian méltosága mint az Iſtenénc. Továbbá az bőlcz emberekneç egyenlő ſzavoc ez, hogy nem Jeronymusé az régi Biblia, noha óvénec mondgáyc, mellyet erős bizonsgácockal bizonitanac. Mert ó maga megválaſtza az ó Biblia-ját az vulgata editiot, mikor azt mondya. ^{Nomini vestro consecravimus tridui, interpretationem nem-patrium voluminum. Salomonis, Misle, quas Hebrei parabolus, vulgata autem editio proverbia vocat. Más Prefat. sup. lib. 2. a.} hogy Jeronymus az óirásban ſoc mondáſokat és bizonsgágot kúlomben mond ki, hogy nem az régi Biblia-ban vagyon, mellyet vulgata editionac neveznec. Erasmus Doctor azt mondya. En hiſzem (ugy mond) hogy amaz régi Biblia méltoságot és erót vőt czac az időnec hofszu vóltából. Mert ha kóžönséges Conciliom-ban vóltécc vóna azt be, mindenjáran ázzal éltec vóna, de ugyan azó mondást, kúlomben mondgyaki Agoston, kúlomben Ambrus Doctor, kúlomben Hilarius. Jollehet Platina azt mondya, hogy az Jeronymus Bibliajáza Damasus píſſec ſzerzett előſzer méltosagot, mivelhogy az előtt éinéneç az Górgy Bibliaval. ^{in vita Damas} Sanctus Paginus ki az ſidonyelvben tudós volt, azt irja az hetedic Clemens Papánac: Az Jeronymus Bi. ſi. t.

C A R O L I G A S P A R

bliáját nem károztattyu, el nem változtattyu, attol soc helyen különbézünk, miképpen egyebek is, kic az keresztyeni hitben eggyezvén, az olvasálban különbéznec, mint Cipriánus, Hilarius, Ambrosius, Agoston, kiknek irásokban különbézgec es eilenkezések találtatnac, jollehet az mely Biblia most mindenút olvastatic, nem hiszszük hogy Jeronymusé légyen. De ha szinte Jeronymusé volnais, enni időt fogva környen megveztegettetet volna az íróknac réslegec és gondviselatlenségec miatt. Mas az, hogy Jeronymus nem kóti az ó Bibliáját erővel senkire, hogy nem volna szabad másnal élni. Mert azt mondya eggyút. Kérlec régedet olvaso, ne alitashog az én munkám, egyebekne munkájokat károztatná. Az Istent templomába minden ember azt vízzi az mit vihet, némellyec aranyat, ezüstöt, drága kőveket, bibort, bártfont: mi pedig jol czelekesfűzük ha viszűnc czac bőrököt és kecze szöröt. Másut: isinéi azt mondya: Ha valahol az fordításban láttatom te néked tévelgeni, vagy valaki az mi fordításunkban akar valamit megfeddeni, kérdgye meg az Sido betűt, az ó maga leki esmeretit látsa meg, az beszédnec textusát és rendit, az után halhet ugy rágalmazza az mi munkánkat. Ismet: kérlec titeket hogy ez kényvne cévalképpen való olvasásával megelegedvén, azt kódzsenges helyre kine vigyétec, és az kic eleget öttenec, azoknac az ételt ne tó: tsétek szájokba, és az olyyanoknac kevéségeket eltávoztassáatoc, az kic egyebeket tudnac károztatni, de őc semmit nem tudnac szerezni, há pedig vadnac az atyafiac körzül ollyac, kiknec az mi munkánc tettzic, azoknac adgyatoc az kónyvet olvasni. Ha azért Jeronymus ó maga senkire erővel nem kófötte az ó Bibliáját, hanem szabad-ságban hatta az ki akarja olvasni vagy nem: Az Romai Pápa is senkire erővel ne kófötte azt. Hanem ha az Istent házának előményt kívánnya, meg engedgye hogy az ki azzal nem akar élni, és azt nem akarja olvasni szabadsága légyen azzal élni, és azt olvasni az melly néki inkább tettzic, és láttatne igaznac lenni. Mert az Agoston Doctoris azt mondya: A kic Sidobol Górogre fordítottac az itast, megízánlá hattyuc, de az kic Górogból Deákra fordítottac, meg nem számlálhattyuc. Mellyel jelenti hogy ó idejében senki nem kotelzettek egy bizonyos Bibliához, hanem mivelhogy szabad volt mindenec megfordítani azzal élt minden az melly neki tetsz. Másutt azt mondya hogy az Dejakonoknac két szármányoknac kel lenni az szent írásra, tudniliic az Sido és Górog nyelvne. Es hogy az ó Testamentum kónyvenec igat, igat az Sionbol kel megpróbálni, az uj Testamentum kónyvenec pedig az Górogból, melly mondás az Gratianus papa decretomabais bégayon irva.

In prologo galato.

In prefat. super paral.

In prefatione super E. & N. et misia.

Lib. 2. de doctrina Christi. c. II.

Dist. 9.

Jeron. Ad Domitionem & Rogatum prae-
assone in Esdrā Nebem.

Azért jollehet az Jeronymus Bibliájánac meltoságát mi helyén hadgyuc, és távol legyen mi tőlünk hogy azt szidalmaznó, és valakit annac olvasásától elrettentené, ha kedveli azt: soc azt mondgyuc hogy azzal miis igen segíteriünk, és az holott az szükséghozza órómest elűncvéle. De ahoz magunkat semmi-képpen nem akarjuk kötelezni, ugy hogy attol czac egy betübennis ne mernéne eltávozni, mint az Tridentini Conciliomban végezték volt az Romai Píspékek, hanem egyeb bőlcz embereknek fordításokatis hálá adással láttyu, olvassuc, és kóvettyűc azt az kit esmeretű legigazbnac lenni. Méltatlan dolog pedig azt mondani, hogy mennél töb nyelvre fordítatic az Istennec igeje, aunnál inkáb megfertezet, Mert ha az igaz, miert változtatta el Isten az Apostoloknac nyelvet Pincésnapján, hogy az Evangelhomor soc nyelven predikálánná? Ha azért az soc nyelven való prédkállás meg nem fejtette az Istent bészédét, nimodón festeztet meg ha soc nyelvre fordítatic? Más az, hogy az regi szent Doctoroc idejében nis soc Biblia voit. Mint az Sidó nyelven való Bibliánélkül, Arabiai és Chaldeai nyelven való Biblia Górog Biblia, Aquila, Symmachus, Theodotion, Origenes Bibliája, és czeknélkulis soc fordításoc, mellyec aleg számláltathatnac meg mint Agoston Doctor mondya. Nem hogy azért Istennec ellene völna, de inkáb szép ajándékaaz UR Istennec hogy soc nyelvre fordítatott az Biblia, és egy nyelven soc rendbéli fordításoc vadnac.

De hogy igaz legyen az mi beszédünec, az mit mondánc, az vulgata editioröli, azaz, amaz régi Biblia felől, hogy tudniliic igen meg veztegettet, azzt bizonitluc meg. Hogy sokat adtac ahoz, és abban soc tól-daléc vagyon, bizonitluc ez példákkal: Lásd meg Genes. 4. vers. 8. Az vulgata editioban ily vagyon: Monda Chain Abelne, mennyűnk ki. Ez pedig mennyűnk ki ninczen az igaz betűben, hanem czac ily vagyon: Szola Chain az Abelne, és mikor volnánac az mezón, &c. Genes. 31. vers. 29. Az régi Bibliában ily vagyon: Miért tudakozol az én nevemről, melly czudalatos. Ez pedig, (nielly czudalatos) ninczen az igaz Bibliában. Numer. 20. vers. 6. Az régi Bibliában egy egész vers vagyon melly ninczen az igaz betűben. Kiáltanac ugymond az Istentie, és mondánac: URam lisen halgasd meg az népnek kiáltását, és nis meg nekic az te kényczes házadat, az élő viznek kút fejét, hogy megelegedgyenec ésne zügolodgyanac, &c. Ezec ninczen az igaz betűben.

Az Esther kónyvét, negy vagy ót cíputtal töldöttac meg. Az két utolsó kónyvét Esdrahnac, nyilván való szóval mondya Jeronymus Doctor álmornac. Az Tobias kónyve Górogul irattator, nem Sidóul, de azzt annyira megveztegették, hogy 46. verset töldöttac meg, melly az igaz betűben ninczen. Azonképpen az Judith kónyvében 48. vers vagyon, melly ninczen az Górog betűben, mellyket az m: Bii líá kban mind elhattunc, mintaz Tobias kónyvben. Az példa beszédról irt kónyvben 19. vers vagyon, melly ninczen az igaz betűben, noha az Górog Bibliában megvadnac.

Az Sirach kónyvbeunis, melly Górog nyelvén ixtattot, 8. vers. vagyon, melly ninczen az betűben: Ezen-képpen az Daniel kónyvbeunis soc tól-daléc vagyon. Az Romába irt levélne 4. részében vers 7. Igy vagyon az régi Bibliában: ha Abraham meg igazult az törvénnyec czelekedetiból, &c. De az igaz betűben czac ily vagyon: ha Abraham az czelekedetekből igazult meg.

Hogy pedig sokat eloptac és elhadtac benne, azas nyilván vagyon. Lásd meg Genes. 9. vers. 6. Igy vagyont az

Előljáro beszéde.

Az ki az ember vörét kiontandgya, kiontassé a nanc vére. Elhadítás ezt : Ember által az pedig igen szűk-séges tricke. Matth. 9. Igy vagyon. Nem jótem hivni az igazakat, hanem az bűnösöket. Elhadítás ezt : Penitenciára, i. Johan. 5. így vagyon. Ezeket írom néktek hogy megrudgyatok hogy órőc életerec vagyon kic hisztek az Isten fiánac nevében. Az igaz betűben pedig így vagyon : Ezeket írom néktek kic hisztek az Isten fiánac nevében hogy megrudgyatok hogy órőc életerec vagyon, és hogy hidgyetek az Isten fiánac nevében. Rom. 11. Egy egész sentenciát loptac el : Ha czelekedetból tehát immár nem kegyelem, és az czelekedett nem vónna czelekedett.

Ha annakért nem szabad semmit az Istenhöz adni, és abban elllopni, miképpen ó maga azt erősen megtiltotta, tehát minden kétség nélkül felőtte igen vörkezet az Isten ellen, az ki ez tóldai ékokat adta az Istenhöz, és az ki azokat ellopta az mellektről szüűnc, akar Jeronymus dölg legyen ez, akar kié. Es miképpen az fejedelemnek levelénec méltságára elvész, ha azhoz valamit adnac vagy elvészne henné, azon-képpen az Bibliánac méltságánac gyalázattyára czelekedetc ezt, valakic czelekedetc.

Annak felőtte sokat ugy fordítottac, hogy az ember nem tudhatya a mizoda. Mint Joel. 2. cap. *Con-vertimini ad Dominum quia benignus est, & praefabilis saper malitia?* Psal. 76. *Si dormias inter medios ceros, penne et columba degargentie & posteriora dorso ejus in pallore auri.* Ezt nem tud-hatty a ember mit akar. Psal. 110. *Tecum principium in die virtutis tua, &c. eis olyyan mint egy mese.*

Sokat pedig mindenestől elváltottattac az régi Bibliában. Mint Jud. 11. *Non potes esse heres, quia ex adultera matre natus es.* Moga nem ugy vagyon, hanem *ex altera matre*, Psal. 132. *Vidua ejus benedicam, maga viitui volna.* Apoc. 22. *Benti qui lavant stolas suas in sanguine agni.* Moga az betűben így vagyon. *Beati quis servavit mandata ejus.*

Ezeknec felőtte soc helyen az régi Bibliát az Papai tudomány mellé szabták. Mint Genef. 3. hogy az Mariánac kózbe járását és segítségül való hivását bizonyithassák, így veszteregterték meg az betűt : *Ipsa conieret Caput serpantis, maga nem ipfa, hanem ipsum vagyon az iga betűben.* Genef. 14. *Oblutus Melchisedech panem & vinum, maga proutul vónna.* De úgy fordíttyá, hogy az Misében való áldozatot bizonyithassák, Johan. 14. *Spiritus sanctus suggester quacunque dixerit, maga nem dixerit, hanem dixi, vagyon az betűben.* De úgy fordíttyá, hogy azzal bizonyitsák, az ó Conciliomoknac végezését Isten lelkének tudományánac lenni. Mind ezekből megetterzi, hogy oknélküll alkarnac minket az régi Bibliához kötelezni, mellyet *vulgata editione* nevezne, és mítatlanóni törtéte a Tridentomi Concilioban ez végezett, hogy semmiben el ne távozzuk attól az Bibliától.

Nagy gondviseltenlenség vóni azért, és Istenhöz es az ó szent igéjéhöz nagy idegenség, hogy holott minden nemzetsegne nyélven vagyon az Istennecc konyve, az Magyar nemzetsegarról enni ideig gondot nem viselt. Nem tudom ha az Predictorokat vándolnyam vagy az fejedelmeket. Bizony az Heitai Gáspár munkája és az Melius Péteré bizonsgárt tézen arrol hogy találtattac volna olyac ez előttis, kic az munkat nein restellec volna, ha az fejedelmecc arra gondot viseltec volna, az tanitokat felbreyzettec volna, es az ötárházokat Isten tiszteletére megnyitottac volna. Azért ketségnélküll ha vagyonis ebben valami bűnök az tanitoknac hogy enni ideig egészlen az Biblia nem vónlt Magyar nyélven, de az fejedelmek-nec nagybó bűnök vagyon. Kic nem hogy az Bibliánac Magyar nyelvre valo fordítására gondot viseltec volna, melyben vagyon az órőc életnecc beszéde, az kenyér es viz, melynec utána meg nem éhezűnc es szomjúhozunc : De czac arra sem viseltec ez ideig gondot, hogy az Magyar nemzetsegnecc soe szép és nagy do!gáinac vagy czelekedetinec historiáját megitattac volna, és azt az ó utánnoc valoknac órőc emlekezetre hadítác volna, holott ninczen *et* világön olly nemzetseg, melly arra gondot nem viselne. Noha pedig volt darabonként az Bibliánac valami része megfordítva, de mindenestől fogva egészlen ez ideig az mi országunkban az mi nyelvkön nem volt, hanem az kegyelmes Istennecc jo kedvéből most meggyéki, egy ne-hány nevezetes jambor, Isten félő Nagyságos Uraknac intesec törekedese, és kölczegec által, kic annyira nem igyekezterez ez dolgban ez világi hírré es tisztségre, hanem czac az Isten tiszteletére az ó házánac ep-püléséré, hogy az ó magoc nevetis nem akartac ide be iratni, megelegedvén azzal, hogy az ó nevec az életnecc kónyvén be vagyon irva.

Meggondolván azért az Anya szent Egyháznac az mi nemzetsegűnök között ez dologban valo fogyátkozását, csjövendő eppületsét, más felől az mi tisztünket, az Istennecc nevét segítségül hiván, minekutánnha hozzá kerzettet volna egy nehány jámbortudós atyafackal, kic nékem az fordításban segítséggel volta, meg nem szüntem addig, mig nem végzhöz vittem az Bibliánac Magyar nyelzén valo megfordítását, melyben mun-kálodtan kózel hármon czeledege nagy farásággal, testi törédeleminel, de olly burogságos szeretet-tel, hogy én egy szempillantásig ez nagy munkát el nem untam, hanem nagy serenséggel es szeretettel mun-kálodtam mig nem elvégeznéni azt. Hogy pedig az olvasoknac nagybó kedvet tennenc, mind az egész Bi-blát versenkent fordítottac, mint az Sidoç szokta, mellynecc felőtte igen nagy haszná vagyon az betűnc megrétecsére, mellyet mivelhogy ez előtt meg nem tartottac, gyakorta az mi eggyűve való volt el szakaszto-tac egy maftól, és az mi nem eggyűve való volt, egybe kapczolatc, mely dolođ igen meghomályosítja az betűnc értelmét. Az *Caputoknac summát czinaltam szépettelémel, hogyaz mit keres az olvastó, az summa megrekintrénu, hamaráb megtalállya azt. Az holot valami nehezség volt az betűben, vagy egy igében, vagy egy egész sentenciában, azt megnagyráztam, hogy minden tartoztatásnél kül michetne el az olvasó, az olvasásf-ban. Az fordításban eltűnc az menyere lehetett tiszta igaz Magyar szóval, idegen szólaibnac módgyát nem k-hetű, sőt inkább a mi darabosuactettet vagy a Sidoç vagy a Deac szöblásnac módgyában, annak is kimondá-sabanci.

* Az caputoknac summája az új Testamentó - ban az Roma-ba írt level ki-völ elvolt ha-gya az első, editioban.

CAROLI GASPAR ELŐLIA RO BESZEDE.

sában az Magyár nyelvnek szólasánac modgyát kővettűc. Az Istenuec állattyaszerint való neve JEHOVA, De a zis nem tartoottuc meg, hanem az holott egyéb nem lehetett benne, mint minkor azt mondya Isten Mósesnecc, hogy Abrahamnac, Isaknac, Jácobnac az ó JEHOVA nevében nem jelent meg. Az Ezechielis mindené AdonaiJehovát mond, mellyet külömben nein magyarázhattunc, hanem ÚR Jehovánac, noba néha Utalkodo Urnakis fordítottuc. Kővettűnc ez fordításban soc Jámbo tudós emberseket, kic az Sidoból, az melly olyelen iratott az ó Testamentom igazán fordítotrác az Bibliát, Mint Vstablust, Paganust, Munsterust Tremelliuszt, kitermészett szeriat való Sido volt, és vijonnan nem soc ideje hogy az Bibliát megfordította, kővettue az vulgataeditiotus, és ez mellet soc magyarázo Doctorokat. Az kic ez ciott valami telít fordítotácaz Bibliában, azokatis nem utáltuc meg, hanem meg tekintettuc, az mint oda félis megmondó.

ez mi munkánkat pedig Nagyságoknac és kegyelmeteknec neve alatti boczátonkí, és Nagyságoknac s kegyelmeteknec dedicalom: Nem hogy kételkednem abban hogy az Isten könyvénecméltosága nem leone ómigában, hanem hogy Nagyságokat és kegyelmeteket felindítanám az szent írásnak olvasásara, és abban az drága kónec megkeresésre, mellyén emberec minden marhájátis elkel adni. Másaz, hogy ebben kellet kővettém ez vilagnac és az bőlczembekek szokásokat, kic az ó munkájokat mindenkor valakinec neve alatti szokták ki borsátani. Nagyságokat és kegyelmeteket kétrem, ez mi munkánkat vegyéj jo neven, és azzal élyetec az nagy Istennecc diczségére, és túlaydon lelketekek idvolségére. Az ÚR Istea tarral meg Nagyságokat és kegyelmeteket, életele soc ideig kegyelmeségével, és jo akarattyával mint egy pál sal vegye környul, szent Lelkével erőssítse, bátoritsa, és minden tanacxit igazgassa az ó Neve diczsége, és az ó házánac eppúlésre, Amen. Góntzón, Bédegszöny havánac első napján. i 5 9. elszendőben.

Nagyságoknac es kegyelmeteknec.
Szolgája.

Cároli Cászár: az Göntzi Anyaszent Egy-
háznaclelki pázsora, Es az Cásza völgyen
az Tanítóknac Seniora, &c.

REGISTROMA ES MAGYARAZAT-

TYA EGY NEHANY SIDO, GÖRÖG ES DEAK IGEK-

nec, és egyéb idegen nyelven való neveknec : mellyec
az Sz. Bibliában néholnéhol eld-
forognac.

Aaron, Hegy, vagy Hegyibéli.
Abba, Atya Syriaius.
Abarim, Altalménételec, vagy általmé-
nőc.
Abdemelech, Király szolgája.
Abdenago, Világosság szolgája.
Abdias, Úr szolgája.
Abdon, Szolgá.
Abel, Síralom, lémét, Város.
Abel, Hebreuskével Hiában valóság, fia A-
dámnac.
Abia, Urnac atya.
Abiathar, Tisztesges atya:fő atya.
Abigail, Vigasagnac atya.
Abimelech, Királyi atya.
Abigadab, Jokédvó atya.
Abiság, Atyának tudatlansága. Vagy
Hozzá fogadó atya.
Abner, Atyának szövetneke, lámpásá.
Abra, Szolgáló lány, Görögige.
Abram, Felfüges atya, magaságos
atya.
Abraham, Sokaságnaç atya, Sok nep-
nec atya.
Abílón, Ó keségpecattya.
Aca, Nyemorn, vagy Szorgalmatos.
Accaron, Meddőség, gyümölctelen-
ség.
Achiah, Atyának bátya.
Achaja, Faydalom vagy banat. Görög
ige.
Achaz, Megfogo vagy tarto.
Achimelech, Király bátyán, vagy király
bátya.
Achitót, Joságnaç atya.
Adam, Ember, földi vagy veres agyagi.
Ado, UR, fundamentum.
Adonai, UR, Egy az Isten nevei közül.
Adonias, UR vagy Uralkodo.
Adria, Gonosz.
Ägyptus, Szorongatásoc, vagy nyemor-
gatásoc. *Sidoul Misraim*.
Aeneas, Entas, Diczeretcs:
Agabus, Sáska.
Agag, Ház füdöl. Elszerba.
Agar, Idegen Leanzo, vagy afiszony.
Aggeus, Ékes, kedves, kellemes.
Ahaul, Diczerő.

Alexander, Segítő ferfi, ferhui erős se-
gitő.
Alexandria, *Sidoul No. az uzs nyers vagy*
boszszontas, Erős Segedelem.
Alleluia: Diczeretec az Urat.
Alpheus Ezeredes, Ezernech adnagja.
Amalec, Nyáló nép.
Amam, Anya, ó félelmec.
Aman, Meghaborito.
Amana; Hit, vagy igásság.
Amasai, Aleph betűvel, Erős, vasság.
Amasai, Ajmábetűvel, Nép ajándéka.
Amelch, király.
Amen, Legyen, ugy legyen, meglegyen.
Aminadab, készkdvó nép.
Ammon, ó nepe.
Amnon, Hivsegés, jgazmondo.
Amorrhæi, Késervucc, vízszavonoc par-
tútóe.
Amos, aleph bőtűvel, Erős. Elsias atya.
Amos, Am boszűvel, Terhelteterr.
Amphipolis. Erős város.
Amplias, öregember.
Amri, aleph betővel, keserű vagy szolo:
Amri, ain betővel, Egyimaroc, vagy U-
rásgag.
Anania, Ur felhője.
Anathor, Feleletec, vagy Encklesee.
Andras Erős ferfi.
Anni, kellemes, kegyes, irgalmas.
Antichristus, Christussal ellenkező.
Antiochia, Szekerett, koczihelyett.
Antippas, minden ellen valo.
Antipater, Atya ellen valo.
Aphnica, *Sidoul Pul*, Eset, romlás.
Apastal, Kuldőr, kuldertét, köver.
Aphrica *Sidoul Put*, Temerdecc, köver.
Apelles, Börneikül valo. Bőretlen.
Apollonia, Elvezítő, megvöszöt.
Appollonus, Elvezítő.
Aquila, Sas, Saskaelső.
Arabes, Eftvelice, Efszakiák.
Arabes *Sidoul Saba*, Megteres, fordú-
lus.
Aram, Magasság, felség.
Ararat, Rettegőinek átká.
Arba, Mas néven Hebron. Négyet sé-
zen.

Archippus, Lovasz mester.
Areopagit Mars hegycs. épült tanácz.
béli UR; Athénasba.
Areopagus Mars hegycs., utza Athenás-
ba:
Argob, Hár, Görög, datábföld.
Armenia, *Sidoul Ararat*, Rettegőinek
átká.
Arnon, Vigado, Tombolo.
Arphaxad, Gyogyito, Orvoso.
Arrazerxes, Világosság, vagy átoc.
Artemas Tökelleres, tellyes.
Asaph, Oelzegyütő, Egybeszédő.
Astet, Samach betűvel, Megkötteretőt. Ké-
tőzöt. Gadria.
Aster, Schin betővel, Bodogsg. Jacob
fia.
Astuerus, Fejedelem, és fő. P. T. statise.
Astur, Lefelkedő, inczelkedő, vagy Bo-
dog.
Astaroth, Nyájac, czordác, vagy Gaz-
daglágoc.
Asynditus, Egybehasonítatlan.
Athalia, Urnac ideje.
Athenç, Isteni jo kedv, Ralca, élkül,
nyalábtalan, kalanya, r. élkül valo.
Attalia, Oregib. r. taplat. élterő.
Ava, Hamiság, Gooolsz.
Axa, Ekesítetett, fellzejtetőtt.
Azarias, UR fogedelme.
Azor, Megsegítő.
Azotus, *Sidoul Asdod*, Eldulás, Elfos-
tas, elköborlás.

B

Baal, Balvány, Uralkedo.
Baalm, Balványb. Uralkodó.
Babel, Hebreivel, Elegyítés, ösvezava-
rás, egybér, avatrodas.
Bala, Meg. rult, Megaggult, Fólhabe-
ritatott, mintatot.
Bala, Elv. r. élronto, varos Ajinber
vel az vegén.
Balan, népnei régiségi.
Balac, élronto.
Banajus, Ur fia.
Barac, Villamas.
Barachias Ur, diczerő, Uras aldo.

Magyarázatty.

Bartjona, Galambnac fia.
Barnabas, Vigaztalašnac fia.
Barfabas, Megtérelsnec fia.
Barfillai, Vaferejő, Vasember.
Birthimus, Vacfiu, Timeus fia.
Bartholoméus, Vifüggcző fia.
Baruch, Aldott.
Bafan, Kóver, Temerdec.
Bathuel, Isteni fiaság.
Batus, Hig dolog mérteké.
Beel-phégor, Hasadéknac bálvanya.
Beel-zebub, Legyec balvanya, Amori-
tac balvanya.
Beera, Kur, Elsőfogo verem.
Behemoth, Negy labo barom, Pokol-
béli őrdög.
Bel, Régi, Babyloni balvanya.
Bela, Elnyelő, Elronto.
Belial, Elfordult, Igancélkül való.
Ben-enom, Gazdagfaginac fia.
Ben-jamin, Jobkézneha.
Ben-oni, Faydalmanac fia.
Bera, Kut, Verem.
Bersabee, Esküvelsnec kuta.
Beth-abara, Altalmencel háza.
Beth-ania, Engedelelmec háza, vagy
nyomorúsagnac.
Beth-avea, Hiaba valoságacháza.
Beth-dagon, Gabonanac háza.
Beth-el, Isten hazá.
Bether, Elozsás.
Beth-lekem, Kenyerház.
Beth-phage, Völgyec szájanac háza.
Beth-phégor, Hasadéknac, résnec
háza.
Beth-sabe, Esküvelsnec Leánya, háza,
város.
Beth-saida, Gabonanac buzanacháza.
Beth-sámes, Napnacháza.
Bethul, Szűz, Leány.
Bezec, Villám.
Bezenges, Menyőrges fiai.
Booz, Eroléghben.
Bolor, Erolésg.
Borszánynacson Erőség.

C.

Caahb, Egybegyűlés, összetolyás.
Cades, Szentleg.
Cain, Biras, Valakinac bittokában
valo.
Caleb, mint az szív, vagy eb.
Cana, Buzgo indolat. Vagy birta.
César, Anya hasabol kintettzeti.
Capernaum, Szepföld, Vig udvarhely.
Capharnaum, Megbananac mezeje.
Cappadocia, Nád ország.
Cappadoces, Tekke, Laptác.
Cariath-jarim, Erdökneac varosa.
Cariath-sepher, Kámynaac bótükneac
varosa.

Carpus, Győmőlcz.
Carmel, Környúlmeterlesnec esmereti,
vagy környúlmeterelt bárány.
Cedar, Feketeleg, szomorúfag.
Cedes, Szentleg.
Cedrou, Megfeketített, szomoru.
Cephas, Kó, koszal, Syraiseo.
Cetura, Gyókerekkel, aromakkal fü-
stöld.
Chaldæa, Sidoul Chasdim, az az Mint az
őrdögök.
Cham, Meleg, Melegseg.
Chanaan, Kalmár, Aros ember.
Cherub, Mint a Mester, vagy miatt gyer-
mekek.
Chios, Nyilvan, nyitva, nyilt.
Christus, Kenedöt, Megkenedött.
Chus, Szereczen.
Cicilia, Teke, fordított.
Cin, Birás, Megvétel.
Cinloth, Siralmac.
Cis, Kimény, Sup, szalmatekercz.
Clemens, Kelemen, kegyelmes szeléd.
Cleophas, Dicsőseg, minden dicsőseg.
Cœlesyrijs, Horgas górtbe Syria.
Colossenses. Halálra bántettek.
Corban, Corbana, Ajandéc, offertas.
Coré, Kopofz, kopaszlag, Heth bőrűvel
az végen.
Cote, Aleph bérűvel az vezen kiralt hi-
ván?
Cornelius, Szatui erős, Szaru ember.
Corozaim, Itt elrejtettet.
Cozbi, Hazug.
Creta, Husos ország, Hossal bőves.
Crispus, Fodor.
Cyprus, Szép.
Cyrene, Enfalam.
Cyrus, Mint szegény item. fiu őrökös.

D.

Dagon, Gabona, Buza.
Dalila, Szegénység.
Dalmatia, Hiában valószín.
Damascus, Vérnec nedvessége.
Damascus, Gyulladáhnac egésnec ha-
falonlatosfaga.
Dan, Itélo, vagy itéleti.
Daniel, Istenneac itéleti.
Darius, Megkreső.
Dathan, Szokás, rendtartás.
David, Szerelmes.
Debora, Méhige, Bészed.
Demas, Por.
Demetrius, Demeter, Sütő ember, Nép
rettentő.
Decretum, Vegezes, rendeles, páran-
czolat.
Dina, Itélet, vagy itélo.
Dienylius, Isteni csepegtetőt.
Diotrephes Jupitertől tlapítatot.

Doégg, Szorgalmates.
Dor, Születés, nemzes, Szüles.

E

Ebal, Regi romlás, kórákás.
Ecclesiaftes, Predikátor.
Eden, Gyónyörűség, kedves őrőm.
Edom, Veres, Posgás.
Eglon, Borju.
Elcana, Buzgo indulatu Isten.
Eleazar, Istenneac ségedelme.
Elehanan, Isten kegyelme vagy irgal-
masszaga.
Eliacim, Istenneac feltámadása.
Elias, Uri Isten.
Eliezer, Istenneac ségedelme.
Eliaezech, Király én Istenem.
Elnathan, Isten adta.
Emmanuel, Istenvelűs.
Emmaüs, Tanácz rettentő, vagy ta-
náctől felől.
Enac, Orjas, Iszonyuság nyaklántz.
Enoch vagy Henoch, Felszenteltektől.
Enos, Ember, vagy ferfi.
Epenetus, Diczeretcs.
Ephraim, Gyümölczhozo, Nevekedő.
Ephrata, Bovtermés, gyümölcsös.
Ephron, Por, fold pora.
Epicurus, Tásfáknaç segítője.
Etiás, Urnac segítsége, idvőslége.
Eslau, Tevő, mivelő, czelekedő.
Elsdras, Segítő, Ifmer, Pitvar, Palota.
Esther, Elrejterőt, Titkolt.
Etham, ócerejec, Erőslége.
Eva vagy Heva, Elo, Előkneac, annya.
Eubulus, Ju tanaczu, Eszcs.
Eunice, Jó diadalom.
Eviodia, Jo illatt.
Ezechias, Uri erőslége.
Ezechiel, Isten erőslége.
Ezriel, Isten tegedelme.

F

Felix, Joszefencs. Act. 13. 24.
Festus, Tisztes, Uraságos.
Fortunatus, Szerenczs.

G

Gabasz, Halom.
Gabriel, Iftexi ferfi, Isten ferbia.
Gad, Szerenczs, felevedzset, felkészült.
Galaad, Rakás biztonság.
Galatæ, Szoptatoc, Téjeljifzoptatoc.
Galatia, Tejes ország.
Galgal, Kerec, Forgas.
Galilæa, Forgo, Forgathato, Eltakar-
therő.
Gazer, Elmetzés.
Gedeon, Megtörő, Elmorsolo.
Gehenna, Szomorúságvolgye.
Gelboe, Előfordulála az megkerestet-
te.

Csom

AZ IDEGEN IGEKNÉC

Gersom, Jővevény ota.
Gerson, Számkivetele.
Gihon, Mély, kimeatet.
Góg, Házfedel.
Goliath, Általmenés, altalkoltózs.
Gomor, Mérrtéc neme.
Gomorrha, Pártutó nép.

H.

Habacuc, Tušakodo, Viaskodo, Baynaklo.
Hallelú-ja, Dicérjétec az UR at.
Hananiás, UR kegyelme.
Haram, Elrontatot.
Hebal, Regiségnek rakká, Regi ô rakkas.
Heber, Tars, Részkes. Elöl Heth bőtűvel.
Heber, Ajin bőtűvel, Altalmenés.
Hebron, Tarfasag.
Heli, Aldozás, offerálás.
Heliopolis, Sidoul On, Faydalom.
Henoch, Ayanlatot, Szenteltetőt valakinec.
Hermes, Szolo, orála.
Hermogenes, Oratorrá, szolová szülött.
Hermon, Elrontas.
Herodium, Órszáglo eneklője.
Heston, Vignagnac nyila.
Heva, Elő, Eleven.
Hierapolis, Szent varos.
Hispania, Draga fenc, Diszes völgy.
Holofernes, Erős hadnagy.
Hor, Hegy.
Horeb, Pusztaság, Pusztá.
Hormi, Elrontás, pusztulás.
Hur, Szabadság.
Hus, Tanácz.
Hymenéus, Menyegzővers.

I

Jabel, Elfolyo, Lefolyo.
Jabes, Szarazságasfuszuság Schin bőtűvel utol.
Jabes, Szomorúság, Zade bőtűvel a végen.
Jacob, Lábat verő, labbal elejtő.
Jahel, Felménő, ózeczke.
Jahiel, El az Isten.
Jairites, Megvilágosított.
Jamin, Job kér, vagy Jobkézi, Jobkéz.
Japheth, kiszélesítettöt.
Jalon, Gyogyito, Orvoslo.
Javan, Elragado.
Iconium, olzlopiképec, kep oszlopoc.
Iduméa, Veres földi.
Jebus Megrapodas.
Jechonias, Urnac Elkezítésé.
Jehu, Maga léven, óléven.
Jehu, Moltyuk megrágott, Shin bőtűvel az uzen.

Jehus, Tanáczolo, Zade bőtővel.
Jemini, Jobkéz, Jobkéz.
Jéphte, Megnyitó.
Jerameel, Uri galma.
Jeremias, Uri Magaságá.
Jericho Hold, holnap, Honap.
Jerobaal, Bálvanyronto, Bálvany ostromlo.
Jeroboam, Néppelvivo, Nepfokfaga.
Jerusalem, Békeség látafa.
Jesse, Levő, valo, allo.
Jesboc, üres.
JESVS, Idvózítő.
Jethro, Magaságos, Fő, Bőczős.
Jezonias, UR halgatasa.
Jefrahel, Isten magva.
Illyricum, Vig ország, örmőm orszaga.
Rom.15.19.
India, Sidoul Hodu, az az, Diczeretes tiszteseg.

Jaob, Atysag, Atyás.
Joachaz, Urnac megfogasa.
Joachin, Urnac kezítéle.
Joacim, Ur föltámdáfa.
Joas, Kétségenben eső, kétséges.
Joas, Urnac tűze.2. Reg. II. Sidoul Jeho-as.

Job, Szomorkodo, bankodo, nyögő.
Jóel, Akaro, Elkezdő.
Johannes, kedves, kellemes, irgalmas, kegyes.
Jonas, Galamb, Honap.
Jonadab, Oremest valo, készkedvő.
Jonathan, Ur ajandéka.
Joram, Magas.
Jordanis, Itélet folyozive.

Josephat, Itélő Ur.
Joseph, Oeregbités, öregbüles.
Josias, Ur tűze.
Josue, Idvezítő Ur.
Isaac, Nevertes.
Isai, Ajándék, vagy valo.
Isai, En feriam.

Iaias, Uri dvósegneć embere.
Iscariotes, Oeldöklésneć embere.
Ismahel, Istenneć meghalatása.
Izrael, Istenél erős, Istenenek hatalom vevő.

Issachar, Jutalom, bér.
Ithamar, Palmafásfige.
Ithuria, Megöriztetett.
Jubileus, Kurt, Trombita.
Judas, Dicézres.
Julia, Ifiaczka, fiatalka.
Julius, Piheş, gyapjas, fődrös..
Justus, Igaz, Ákt.18.7.

L

Laban, Fejér.
Lamech, Szegény, alázatos.

Lacedæmon, ördög tava.
Laodicea, Nepi itélet, Neb itéleti.
Lapidoth, Villámásoc.
Lazarus, Isten segedelme.
Lechi, All kaptza.
Leci, Törvény.
Levi, Egybefoglalt, öszvekapeczolt.
Leviathan, Egybefoglalas, Társasága.
Lia, Munkalodo, farátfagos.
Libanus, Féjerlő, Temien.
Libya: Tenger szíve item Esőtlen. Eső nélküli valo.
Linus, Háló.
Lithostrotos, kövel hintett, Padimon-tomozott.
Loth, Egybekötőt, öszvetűrótt.
Lucifer, Világhozo, naphozó.
Lucius, Czuka.

M

Maacha: Elkopot, rőrődöt.
Mafias, Ur doldga, Ur czelekdedeti.
Maceda, Eges gyulladas.
Madaín, Itélet, pótóló.
Magdalena, Nagyságos, Nagyczele-kedéte.
Malačias, En kőverem.
Malaleel, Isten diczérő.
Malchus, Király.
Manahem, Vigaztalo.
Manases, Elsőlyertet, Elfeleytés.
Manue, Nyugodalom.
Mara, Keserű.
Marcus, Kováczolo pótóly, Cziszatú tiszítő.
Mardochai, Keserű törődelem.
Maria, magaztaltatott, keserűségné tengere.
Martha, Felindito, ingerlő.
Mafsa, Terch.
Maspha, Vigyázo torony, ör állehely
Mathusael, Halálánac kivánoja..
Matthæus, Ajandékozatott.
Melchias, Király Ur.
Melchi-sedec, Igasságánac kirallya.
Melchisua, Idvózító király.
Melite, mézfolyás.
Melfollam, Bekeseges.
Mercurius, Kalmárkodásnac, kovetig-nec Patronusa.
Mesopotamia, Folyovizek közepétra-lo tartomány.
Micha, Szegény.
Michael, Kiczida mint az Isten?
Micheas, Kiczoda olly mint Isten?
Michol, Kiczoda minden.
Miphilobeth, Száybéli gyalazat.
Misael, Ki kivántatott?

Margyanazatja

Mischa, Irélet.
Mowib, Atyárol.
Moria, Kicsirűég.
Moses, Kiványcsatorna. *Ezredmilliók az ókörben.*
Myra, Mirhás erősség.
Mystra, Gondoz, Izraeliágos.

N

Nasima, Szép.
Nabai, Bolond.
Nah, vagy Noboth, Szólás vagy Prophétálás.
Nahuchodonozor, Irélet fáralma.
Nahor, Rekerti, Száraz, alszív.
Nadab, Oeromest való, kétélezkedvő.
Nahuelson, Kigyo.
Nahum, Vigaztalo.
Nain Szep.
Nathan, Ádateit, Ajándékkoztatott.
Nathanael, Isten ajándéka.
Nazareti, Elvalasztattatott, szencelter-
rec.
Nazareth, Elvalasztott szenteltetett.
vagy öriztetett, vagy vitagos.
Nehemias, Vigaztálás.
Nemrod, Vízszávono.
Nepháti, Egybelszülöltet. egybeve-
zés.
Nereus, Lampas, szövetnec.
Nicodemus, Népgyőző.
Nimrod, Vízszávono, tusakodo.
Nimre, Szep.
Nicolaus, Nagygyőző.
Nincopoliis, diadalmas város.
Noje, Fekete Act.13.1.
Nő, Színen, megnyugvás.
Nőz, Eke, Szep.
Nyaphias, Völlegeny. Col.4.15.

O

Obadias, Urszolgája.
Obed, Szolgájának, megtartó.
Obeddom, Emberszolgája, vagy Ertz
szelgítője.
Ochozias, Megfogás megragadás.
Ojuda, Bizonyság nékiec.
Oja, Hamú alatt sult kenyér, hamvas
pogácsa.
Olyapas, Mennyei. Rom.16.15.
Onam, Faydalom, Bánát.
Onan, Faydalom, hamisság.
Onçimus, Hasznos.
Ophai, Oekkl, matec.
Orch, Holló.
Óser, Ídevezítő.
Oza, Erőség, Erő.
Ozias, UR elölsege.
Oziel Isten ereje.

P

Palghithima, Megbántatott, hamu alatt.

Pamphilia, Szerelmes.
Paradisus, Kert.
Parmenies, Megmarado.
Páscha, Általmenés.
Pathmos, Halálóce.
Patroba, Atyai.
Paulus, Pál, kiczin, kéves.
Pergauas, Magas, Magas vár.
Pétra, Ercs ország.
Phanuel, Istentávo.
Pharao, Elhinton, Elhányo. Elszélestező.
Phares, Előszármazás.
Phares, Shin bőlötök utolsó, Lovag.
Pharisei, Előszármazás, elváltac.
Phase, Altámenetel.
Phassa, Halom.
Philíthea, Hamuval. Interőtő.
Phinecs, Bizondere... orszája.
Porticus, Tornatz, Fedezet járakely.
szabad terálo hezat allya.
Presbyter, Véneb, Eledesb.
Prisca, Regi, Ven, ô, agg.
Priscilla, Regi, ô.
Probatica, Juh, Juhállás.
Propheta, Jövendőmondo.
Protelytus, Jövevény, idegen.
Psalmus, Eacc, Diczeret, imatlag.
Pudens, Szemermes 2. Tim.4.

Q

Quartus, Negyed, negyedic. Rom.19.23;
Quintas, ötöd, ötödic. 2. Mac.1.3+.

R

Raab, Kevely, Erős.
Rabba, Sok, nagy, órög.
Rachel, Juh.
Raguel, Isten pásztor.
Rahab, Széles, kiszlesítető.
Rama, Magas, Hegy.
Ramat, Magaságoc.
Rameles, vagy Raemes, öremimény-
dörögés.
Raphael, Isten orvassaga.
Raphaim, Orjáloc, ijjancos Orvosok.
Rebecca, Hizlalt.
Rebla, Reblata, Vetekedes, harboladas.
visszavonás.
Rechab, Koczisz, szekerces, vagy négy ke-
reko szeker.
Remmon, Pomagránát.
Remphan, Bizonysos, alhatatos.
Resphá, kinyuytás.
Róboain, Népcenkiterjesztője.
Rode, Rhode, Rosa, Lilitom.
Roma, Erős, Erős, Magas.
Ruben, Fiataló.
Ruma, Magas.
Rufus, Yeres, Túztorcsó.

Ruth, Meeg'egedette.

Saaph, Gondolo.
Saba, Schin ből, Megfordulás fogva-
rábiag.
Saba Szimeck beiővel, Környükmenetel,
kör-ijáras.
Sabaoth, Seregec, Taborti seregec.
Sabatha, Körüljárás.
Sabbatum, Nyugodalom, n. gáz-
nés.
Sadducéi, Igazac.
Sadoc, Igaz.
Sale, Kuldés.
Salem, Bekeleg.
Salmanafar, Körött békesség:
Salmon, vagy Salomon, Bekelesz-
Salomith, Békesség:
Salphaad, Rer-regéinek ar yéke.
Samaria, óriáz, Adamasko, Ge...ant
Demand.
Samothracia, Fővenyes, Homokos.
Samson, ó napja.
Samuel, Istentől téterőtő.
Sanctum Sanctorum, Legszentsegésb-
hely.
Saphan, Süldiszno, Tóvízcsiszno,
vagy ürgencinec.
Saphad, Irélet.
Sara, uol Heth bőlivel, urne, asziszony,
Sara, uol Heth bőlivel, Illat, Illatozo.
Sarai, En asziszonyom.
Sarepta, Szük, Falatocskanac szü-
völta.
Sáron, Térhely. Egyenca.
Satan, Ellenkező.
Saul, Kéretőtt, Ajánlatott.
Saul, Sidon, Saul, Róka.
Schibboleth, Kalázos buzafej.
Seuccias, Isten igaza.
Segor, Kicziny.
Schon, Kigyonlálás.
Sela, Eloldo.
Selcucia, Megrázott.
Sellum, Bekeleges, ijjancos, Matzda.
Sein, Néz, hir, tétetőtő.
Semei, Szofogado, Engedő.
Semei, En nevem.
Sennacherib, Elrontásnak cipkeb-
kra.
Seon, Szozat, Hang.
Sepharuaim, Kónyvec, vagy Irón.
Sephora, Szep, vagy, kúrt.
Sephora, Madar, vereb.
Seth, Téterőtő.
Setum, Kiterjesztésec.
Siba, Hadiferec, Tabot, vitezleg.
Sibboleth, Terch.
Sicera, Rézegség.
Sichem, Vály,

az idegen ígeknec.

Siclus, Penz neme. Penz, Garas.
Shor, Fekete, Zavaros. Nemes folyorázo.
Siáde, Kúldót, kúldó.
Silvanus, Erdci, vagy halgato.
Simeon, Hallo, meghalgato.
Simon, Engedő, szofogado.
Sin, Czipke b. kor, Samech bőtővel.
Sin, Szade bőtővel, Fegyver, Pais.
Sion, Rakás, remzörgés.
Sisara, Fecsketláró.
Sodama, é titkoc.
Somer, óriző.
Sopator, Atyanac idvőflege.
Sophitum, Jételec, Birac.
Sorec, Szóló.
Sópater, Atyanac idvőzítője.
Stephaus, CORTONA.
Salamitis, Bekeseges.
Sunamitis, Aluvo.
Susanna, Liliom.

Tírsus, Szarnyas, Tölles.
Tabot, Választas, Tisztaság.
Thadæns, Diczerő.
Thamar, Pálmafafa.
Thare, Illatozo.
Tharfis, Oerömne megnézése.
Thau, Jel, Jegy.
Theria, Reimenség, I. Óteleczke.
Theophilus, I. szerető. Luc. i. 3. Act. i. 1.
Theraphim, Keppe Balvanyoc.
Thesalonica, M. győződelem.
Thomas, Melly, Kertés.
Topher, Deb. Elhitetes, Elezalás.
Thimæus, Vac, vakság.
Timotheus, Istentiszteleste.
Titus, Tisztességes tiszteletendő.
Tobias, J. Ur.
Tubalcain, Világjoszág, Világibirtok.
Tichicus, Szerenczsé.
Tyri, S. S. S. S. S. S. Nyomorgatóca.

Vasthi, Ivó, köppentő.
Ur, Túz.
Urbanus, Orban, Tisztességes, varcia.
Urias, Ur tüze.
Uriel, Isten vilagosága.

Z

Zabad uszgy. Zabdi, Jegyruba, Jegy. Zával ajandekkezett.
Zabulon, Haylce, Lakohely.
Zachæus, Tisztta.
Zacharias, Ur emlékezeti.
Zambri, Enckló.
Zara, Feltámadat. Naptámadat.
Zebedæus, Jegyruha, J. g. r. u. v. a. j. a. r. e. dekorzáttat.
Zorobabel, Idegen az szegyentől.

Az Emendalando vagy megjobbitando Fogyatkozásokról.

Mivelhogy nem mindenkor tekinthetünk mi magunk az nyomtatásban munkálkodókhöz, este ne valá-
mi aproiék bőtűbőli fogyatkozások: mellyeket könnyen megemendahtsz. Kezesszien olvási.

Elsőben azért Gen. 3. rapsznac summajában Linea 6. a 7. el. veret helyett olvasi elvészett, ugyán ott az margin Lin. 8. olvasi, arról. i. Sam. 38. az summaéba Lin. 5. olvasi, kerdgé, mivelhogy. i. Reg. i. v. 38. Lin. 3. olvasi, fia: az Cerathesus-
kis. Az Soltar kónyv summajában Lin. 5. olvasi, elomutatása. Az Apocryphus kónyvecti: nélküli ábár Lin. 17. az négyedie
helyett in harmadik.

Az ny Testamentum titulusában: Lin. 6. az Evangelistas helyett olvasi Evangelist'c fr. Janos Evangelistomának som-
májában Dor. titus helyet olvasi Domitianus. Az Colossebus ir. levél ar. mento i. tan id. et ELSÖ RÉSZ. Ezek kívül nem ar. nincs hogy oly vételek eset legyen mely az olvasott megtartozza hatná: legb. ez a son azért ez sietseggel való-
munkános, melybőz kezdetünk i. Magy. elvezetésére pedig Isten kegyelm-i. is. Septemb. xxen. 1678. effterndőben.

RENDI AZ ÖSUY TESTAMENTOM KÖNYVEINEC, ES AZOC
MINT JEGYEZTESSENEC FEL AZ MARGON
 vagy levelec szélén és egyéb út: hany részec vagy caputtyoc.
 legyen, és hanyadic levelen
 kezdősenec.

Az ö Testamento könyvei.

		caP	fol.
Moses I. kónyve	Gen.	50	1
Moses II. kónyve	Exod.	40	48
Moses III. kónyve	Lev.	27	88
Moses III. kónyve	Num.	36	117
Moses V. kónyve	Deut.	34	156
Jusukkónyve	Jos.	24	193
Birac kónyve	Jud.	21	216
Ruth kónyve	Ruth.	4	240
Samuel I. kónyve	1.Sam.	31	244
Samuel II. kónyve	2.Sam.	24	276
Kiralyoc I. kónyve	1.Reg.	22	303
Kiralyoc II. kónyve	2.Reg.	25	332
Chronica I. kónyv	1.Chr. vel paralip.	29	360
Chronica II. kónyv.	2.Chr.	36	385
Eldras kónyve	Esd.	10	417
Nehemias kónyve	Neh.	13	426
Ester kónyve	Est.	10	440
Job kónyve	Job.	42	447
Soltar kónyve	Psal.	150	477
Pelda befzdec	Prov.	31	551
Az Predicator	Eccle.	12	575
Encknec Encke	Cantic.	8	584

Apocryphus kónyvec

		cap.	fol.
Tobias kónyve.		14	3
Manasés Imatsaga.		1	12
Judit kónyve.		16	13
Báruch kónyve.		5	26
Jeremias levele.		1	30
Azarias Imatsagi.		1	32
Harom feriac cneke.		1	33
Susanna historiaja		1	34
Bel historiaja.		1	36
Az Sarkany historiaja.		1	37
Esdras III. kónyve.		9	38
Eldras III. kónyve.		15	52
Ester toldalékja		7	75
Machabeusloc III. kónyve.		7	79
Machabéloc I. kónyve.		16	88
Machabéloc II. kónyve.		15	115
Bólezség kónyve.		19	137
Jesus Syrac.		51	149

Az uy Testamento könyvi.

Sz. Mat. Evangelio ma. Matt.	28	3	
Sz. Marc. Evangelio m. Mar.	16	32	
Sz. Lukasz Evangelio ma. Luc.	24	50	
Sz. Janos Evangelio ma. Job.	21	82	
Apostaloc Czelekdedi Ath.	28	106	
Sz. Pal Levele Romaba Rom.	16	136	
Corinthusba I.	1.Cor.	16	151
Corinthusba II	2.Cor.	1;	164
Galatia ba	Gal.	6	174
Ephesusba	Eph.	6	280
Philippibe	Phil.	4	185
Colosseba	Col.	4	188
Thefalonica ba I.	1.Thef.	5	192
Thefalonica ba II.	2.Thef.	3	165
Timotheushoz I.	1.Timo.	6	197
Timotheushoz II.	2.Tim.	4	201
Titusba	Tit.	3	204
Philemonnac	Philem.	3	206
Az Sidoknac	Heb.	13	207
Sz. Jacob level	e.Jac.	5	219
Sz. Peteré I.	1.Pet.	5	224
Sz. Peteré II.	2.Pet.	3	229
Sz. Janosé I.	1.Joh.	5	233
Sz. Janosé II.	2.Joh.	1	237
Sz. Janosé III:	3.Joh.	1	238
Sz. Judasé	Jude:	1	239
Sz. Janos Jelenese	Apoc.	22	240

Az Prophétac.

Esaias	Esa.	66	3
Jeremias	Jer.	52	54
Jeremias Siralmi	Thren.Lamen.	51	55
Ezechiel	Ezech.	48	110
Daniel,	Dan.	12	156
Hoseas	O/e.Hof.	14	173
Joel	Joel.	3	182
Amos	Am.	9	183
Abdias	Abd.	1	191
Jonas	Jon.	4	162
Michéas	Mich.	7	193
Nahum	Nah.	3	200
Habacuc	Hab.Abar.	3	203
Sophonias	Zeph.Spb.	3	206
Aggésus	Agg.H.Igg.	2	209
Zacharias	Zach.	14	211
Malachias	Mal.	4	221